

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки
міжнародного туризму

Кваліфікаційна робота

на тему: «Стратегічні напрями розвитку українсько-турецьких
економічних відносин в сучасних умовах»

Виконав: здобувач 2 курсу, групи 8.0511ме
Спеціальності 051 «Економіка»
Освітньо-професійної програми: «Міжнародна
економіка»
Флоренцев Р. С.
Керівник: к.е.н, доцент кафедри Венгерська Н. С.
Рецензент: д.е.н, проф. Бабміндра Д. І.

Запоріжжя – 2022

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет: економічний
Кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму
Рівень вищої освіти: магістр
Спеціальність: 8.0511-МЕ «Міжнародна економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ д. е. н., професор Бабміндра Д. І.
« ____ » _____ 2022 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА СТУДЕНТА
Флоренцева Роман Сергійович**

1. Тема роботи (проекту) «Стратегічні напрями розвитку українсько-турецьких економічних відносин в сучасних умовах»
керівник роботи (проекту) доцент кафедри, к.е.н. Венгерська Н.С.
затверджені наказом ЗНУ від «9» 06 2020 року № 642-с
2. Строк подання студентом роботи (проекту) 01.12.2022
3. Вихідні дані до роботи (проекту) інформаційна база законодавчих та нормативних урядових актів, матеріали державної служби статистики України, публікації у фахових журналах, електронні економічні публікації, Інтернет ресурси
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
 - 1) Теоретичні основи дослідження зовнішньоекономічних відносин країн;
 - 2) Аналіз українсько-турецьких відносин: економічний та інституційний аспект;
 - 3) Перспективи розвитку інституційних та економічних відносин між Україною та Туреччиною.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень). У кваліфікаційній роботі було використано графічний матеріал при визначенні темпів зростання(зниження) обсягів експорту/імпорту рис. 2.1-2.2, курсу долара США 2.3, рівень безробіття серед населення України віком 15-70 років рис. 2.4.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	К.е.н., доцент Венгерська Н. С.	01.09.2022	01.09.2022
I розділ	К.е.н., доцент Венгерська Н. С.	20.09.2022	20.09.2022
II розділ	К.е.н., доцент Венгерська Н. С.	18.10.2022	18.10.2022
III розділ	К.е.н., доцент Венгерська Н. С.	15.11.2022	15.11.2022
Висновки	К.е.н., доцент Венгерська Н. С.	30.11.2022	30.11.2022

7. Дата видачі завдання 20.06.2022

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми	20.06.2022	18.06.2022
2	Складання робочого плану	27.06.2022	27.06.2022
3	Підбір літератури та вивчення літературних джерел	08.08.2022	08.08.2022
4	Складання плану	15.09.2022	15.09.2022
5	Виконання вступу	16.09.2022	16.09.2022
6	Виконання розділу 1	20.09.2022	20.09.2022
7	Виконання розділу 2	18.10.2022	18.10.2022
8	Виконання розділу 3	15.11.2022	15.11.2022
9	Формулювання загальних висновків	22.11.2022	22.11.2022
10	Подання роботи на кафедру на перед захист	24.11.2022	24.11.2022
11	Попередній захист роботи на кафедрі	25.11.2022	25.11.2022
12	Оформлення роботи та проходження нормо контролю	28.11.2022	28.11.2022
13	Одержання відгуку та рецензії	30.11.2021	30.11.2021
14	Подання остаточного варіанту роботи на кафедру	01.12.2021	01.12.2021

Студент

_____ (підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проєкту)

_____ (підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____

(підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 91 с., 4 рис., 8 табл., 5 додатків, 46 джерел.

Об'єктом дослідження є зовнішньоекономічна діяльність країн.

Предметом дослідження є стратегічні напрямки розвитку українсько-турецьких зовнішньоекономічних відносин.

Метод дослідження: діалектичний метод наукового пізнання, системного аналізу, синтезу, методи статистичного аналізу, методи порівняльного аналізу, описовий метод, метод прогнозування, графічний метод.

В кваліфікаційній роботі досліджується теоретичні засади зовнішньоекономічних відносин між країнами, роль дво- та багатосторонніх угод. Досліджується та охарактеризується економічний стан України. Узагальнюються та упорядковуються спільні та відмінні риси проблем України і Туреччини при євроінтеграції. Визначаються перспективи економічного співробітництва у після військовий час. Запропонуються шляхи вирішення інтеграційних проблем України.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ, ЕКОНОМІКА ВОЄННОГО СТАНУ, ЕКСПОРТ, ІМПОРТ, ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ, ДВОСТОРОННІ УГОДИ, БАГАТОСТОРОННІ УГОДИ, ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ.

SUMMARY

Qualification work: 91 pages, 4 pic, 8 tables, 5 appendices, 46 sources.

The object of the study is foreign economic activity of countries.

The subject of the study is the strategic directions of the development of Ukrainian-Turkish foreign economic relations.

Research method: dialectical method of scientific knowledge, system analysis, synthesis, methods of statistical analysis, methods of comparative analysis, descriptive method, forecasting method, graphic method.

The qualification work examines the theoretical foundations of foreign economic relations between countries, the role of bilateral and multilateral agreements. The economic state of Ukraine during the military state was study and characterize. The common and distinctive features of the problems of Ukraine and Turkey during European integration was summarize and organized. Prospects for economic cooperation in the post-war period are determined. Ways to solve Ukraine's integration problems to be proposed.

EUROPEAN INTEGRATION, GLOBALIZATION, INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS, MARITIME ECONOMICS, EXPORTS, IMPORTS, FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES, BILATERAL AGREEMENTS, MULTILATERAL AGREEMENTS, FOREIGN ECONOMIC POLICY, PROMOTION OF COMPETITION.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ	2
РЕФЕРАТ	4
SUMMARY	5
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН КРАЇН	11
1.1 Сутність, структура та чинники розвитку зовнішньоекономічних зв'язків між країнами	11
1.2 Зовнішньоекономічна політика: суть, зміст та інструменти ... Країна	18 21
1.3 Роль дво- та багато- сторонніх договорів і угод	23
Висновки до розділу 1	29
2 АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИН: ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ІНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ	30
2.1 Характеристика української економіки в умовах воєнного стану ..	30
2.2 Особливості співпраці України та Туреччини у довоєнний період та в умовах російської агресії	39
2.3 Україна та Туреччина на шляху до ЄС: основні проблеми євро- інтеграційного процесу	47
Висновки до розділу 2	52
3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЧИННОЮ	54
3.1 Вектори співпраці у сфері морської логістики та оборонної промисловості	54
3.2 Стратегічні напрями розвитку українсько-турецьких відносин у контексті пріоритетних завдань України після завершення військових дій ..	60
3.3 Шляхи вирішення інтеграційних проблем України	64
Висновки до розділу 3	73
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	77
ДОДАТКИ	83
Декларація академічної доброчесності здобувача вищої освіти ЗНУ ..	91

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні світові зв'язки мають важливу роль для розвитку держави та її суб'єктів, оскільки безпосередньо пов'язані з активізацією процесу євроінтеграції та глобалізації, які впливають на організацію, управління та форми і напрями ЗЕД.

Зараз українська економіка знаходиться у стані стагнації. У післявоєнний період нам потрібно буде укласти або відновлювати економічні відносини з країнами. Україна і Туреччина є близькими сусідами і стратегічними партнерами в багатьох галузях промисловості й торгівлі. Співробітництво з Турецькою Республікою (ТР) має особливе значення для самоствердження України на регіональному та глобальному рівнях. Останніми роками Туреччина була одним з найбільших торговельних партнерів України, а товарообіг мав стабільну тенденцію до збільшення. Туреччина входила, як найменш, в десятку країн куди експортує Україна. Створена зона вільної торгівлі, яка розширить можливості українського як експорту, так і імпорту з ТР. Отже дослідження українсько-турецьких економічних та політичних відносин є на даний час актуальним.

Двосторонні відносини України і Туреччини базуються на засадах рівноправ'я та вирізняються своєю гнучкістю. У обох країн немає ніяких взаємних претензій, на відміну від інших сусід з Україною країн. Особливо значення має саме регіональне співробітництво, бо ці країни є регіональними лідерами у Чорноморсько-Каспійському регіоні. Важливу роль відіграє співробітництво у сфері оборонної промисловості: є тенденція до формування нових угод.

Економічне співробітництво між двома країнами має досить значний потенціал, інтерес до України, з боку Туреччини мав позитивний характер, та не виключено, що після завершення бойових дій, він зросте. Турецькі урядові

та бізнес-структури готові до розробки конкретних проектів відновлення та надання консультаційної та технічної допомоги.

Аналіз здійснення зовнішньоекономічної діяльності та її аспектів, відбувалось в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених економістів: Храмов В., Бовтрук Ю. [10], Репко М. [11], Семенюк І. [14], Шершеньова З. [15], Тартачний О. [17], Матвейчук Я. [18], Ерман Г. [20], Галан В., Маринів І. [21], Єрмакова Г. [22], Чубрикова О. [23], Куріло О. [24], Логвиненко Б., Половинка В. [26], Зосименко Т. [28], Бойко І. [30], Собакевич О., Михайлеченко К., Ємельнова О. [31], Ауст А. [33] тощо. Проте недостатньо дослідженими є аналіз українсько-турецьких торгівельно-економічних відносин та подальші перспективи їх розвитку у післявоєнний період відбудови України.

Мета и завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи магістра полягає у виявленні стратегічних напрямів розвитку українсько-турецьких економічних відносин.

Для досягнення зазначеної мети поставлено та вирішено такі завдання:

- проаналізувати теоретичні засади зовнішньоекономічних відносин між країнами;
- визначається роль дво- та багатосторонніх угод;
- дослідити економічний стан України в розрізі міжнародної арени у воєнний стан;
- охарактеризувати відносини між Турецькою Республікою та Україною у довоєнний час;
- узагальнити та упорядкувати спільні та відмінні проблеми України та Туреччини при євроінтеграції;
- визначити перспективи економічного співробітництва у після воєнний час;
- запропонувати шляхи вирішення інтеграційних проблем України.

Об'єктом дослідження є зовнішньоекономічна діяльність країн.

Предметом дослідження є стратегічні напрямки розвитку українсько-турецький зовнішньоекономічних відносин.

Методи дослідження. Системно–аналітичний метод дав змогу узагальнити наукові концепції, розробки та пропозиції провідних українських та зарубіжних вчених присвячених міжнародній співпраці між країнами. При проведенні дослідження автор також застосовує діалектичний метод наукового пізнання, який виділяє найсуттєвіші сторони процесу, що вивчається, абстрагується від усього другорядного, випадкового; метод порівняльного аналізу – для зіставлення кількісних і якісних факторів; статистико–економічний - збір, обробка статистичний даних, дослідження динаміки української економіки. Метод аналізу і синтезу – для запровадження науково-практичних рекомендацій щодо євроінтеграційних процесів України; метод прогнозування – для розробки перспектив розвитку українсько-турецький взаємовідносин; графічний метод – для наочного відображення практичних положень дипломної роботи.

Інформативною базою дослідження є сучасні теорії ринкової економіки, наукових концепцій, монографій та періодичних видань зарубіжних та національних вчених з питань ЗЕД, менеджменту, нормативно-правові акти України, дво- та багатосторонні угоди між країнами, звіти та доповіді зарубіжних та національних видань вчених та публіцистів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні способів розв’язання проблем євроінтеграційних процесів України в після військовий час; розкриті перспективи розвитку з Турецькою Республікою як одним зі стратегічних партнерів України у минулому.

Практичне значення одержаних результатів дипломного дослідження полягає у розробці науково-практичних рекомендацій щодо поліпшення зовнішньоекономічних відносин України та Туреччини в умовах євроінтеграції.

Основні положення кваліфікаційної роботи доповідалися на «International economic process of the EU TNC reshoring» 24-25 червня 2021 року у тезах на тему: «Small and medium enterprises` development prospects in Ukraine». Основні положення дипломної роботи викладено у статті «Україна та Туреччина на шляху до ЄС: основні проблеми євроінтеграційного процесу» у електронному журналі «Економіка та суспільство» у випуску 45/2022 за листопад.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН КРАЇН

1.1 Сутність, структура та чинники розвитку зовнішньоекономічних зв'язків між країнами

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) — це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [5].

Зовнішньоекономічна діяльність розглядається сьогодні як важлива галузь національного господарства, має значний вплив на економічний розвиток країни. Практично немає жодної галузі, з якою прямо чи опосередковано не було б контактів зовнішніх ринки. Швидко розвиваються прямі зв'язки та створюються спільні підприємства, що розвиваються; кількість бартерних операцій.

Для ефективної діяльності на зовнішніх ринках необхідно дуже гнучке використання різноманітних маркетингових засобів, методики, з урахуванням ринкових коливань і прогнозу розвитку зовнішніх ринків, звичаї торгівлі та особливості навколишнього маркетингового середовища. Особливо важливо враховувати конкретне соціальне і культурне середовище, як товар; байдужі до покупців в одній країні можуть бути дуже важливими для покупців в іншій країні. Крім того, при доступі до зовнішнього ринку необхідно додатково проаналізувати митні правила, валютні курси тощо.

Державне регулювання зовнішньої економічної діяльності перемагає створення певних умов та регулятивних форм для ефективного розвитку відносин суб'єктів країн.

Мета державного регулювання ЗЕД:

- сприяти збалансуванню економічної рівноваги внутрішнього ринку;
- стимулювання прогресивних структурних змін в економіці;
- захищати інтереси суб'єктів економічної діяльності;
- створення умов для країни до наближення її у систему міжнародного поділу праці;
- забезпечити виконання світових стандартів і критеріїв відкритості національної економіки;
- демократизації, демонополізації зовнішньоекономічних зв'язків;
- підтримка національного виробника.

Основними видами (об'єктами) зовнішньоекономічної діяльності є:

- зовнішня торгівля (експорт, імпорт товарів, послуг);
- наукова, науково-технічна, виробнича, навчальна та інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності;
- міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами;
- кредитні та розрахункові операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності;
- спільна підприємницька діяльність, що включає створення спільних підприємств, проведення спільних господарських операцій, спільне володіння майном;
- підприємницька діяльність, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок та інших нематеріальних об'єктів власності;
- організація та здійснення діяльності в галузі проведення виставок, ярмарок, аукціонів, торгів, конференцій, семінарів та інших подібних заходів, які здійснюються на комерційній основі;
- товарообмінні (бартерні) операції;
- орендні операції;

- операції з придбання, продажу, обміну валюти на валютних аукціонах, біржах, міжбанківському валютному ринку;
- роботи на контрактній основі фізичних осіб;
- Інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені чинним законодавством [6].

Класифікація суб'єктів ЗЕД

- фізичні особи – громадяни країни, іноземні громадяни;
- юридичні особи як зареєстровані на території країни так і постійно знаходяться на її території;
- об'єднання фізичних, юридичних осіб, які постійно перебувають на території країни;
- структурні одиниці іноземних суб'єктів, що знаходяться на території країни;
- спільні підприємства;

Основні засади здійснення ЗЕД

- суверенітет у здійсненні ЗЕД;
- свобода ВЕ підприємництва;
- рівність та відсутність дискримінації всіх суб'єктів ЗЕД перед законами країни;
- захист інтересів суб'єктів ЗЕД.

Причини виникнення зовнішньоекономічних зв'язків:

- нерівномірність економічного розвитку різних країн світу;
- відмінності в сировині;
- відмінності трудових ресурсів;
- нерівномірний розподіл фінансових ресурсів;
- характер політичних відносин;
- різний рівень науково-технічного розвитку;
- специфіка географічного положення, природно-кліматичні умови.

Більша частина світу на стільки обмежена ресурсна база та вузький внутрішній ринок, та не зможе достатньо ефективно виробляти товари, необхідних для внутрішніх потреб. Для таких країн зовнішньоекономічні зв'язки(ЗЕЗ) є способом отримання споживчих товарів. Країни з потенціалом сировини базують свою економічну систему, засновану на реалізації експортного потенціалу.

Можливість існування ЗЕЗ зумовлена тим, що вони в різних країнах мають різні умови виробництва. На основі чого країни спеціалізуються на виробниках таких продуктів, які значною мірою дешевше, ніж іноземні податки, які вони в кінцевому підсумку приносять прибуток, задовольняючи потреби споживачів у виробництві ударної міцності.

ЗЕЗ з іноземними державами реалізуються через запровадження ЗЕД, впливає на розвиток економіки від:

- залучення валютних надходжень від експорту;
- підвищення технічного рівня виробництва за рахунок імпорту, сучасного, обладнання та технології;
- довгострокове промислове виробництво між зарубіжними країнами, партнерства по спільній діяльності у виробництві;
- підвищення рівня та якості життя.

Детально розглянемо приклади економічних відносин у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 Приклади економічних відносин. Джерело: складено за даними [7]

Торгівля	Потік товарів і послуг через кордони. Наприклад, стрімінговий сервіс Netflix, який працює більше нід у 190 країнах.
Фінансові ринки	Ринки валют, цінних паперів та інших фінансових інструментів, які працюють за кордоном. Наприклад, можливість українцям купувати акції компанії Apple.
Прямі іноземні інвестиції(ПІІ)	ПІІ у підприємствах, які вони контролюють у межах ваших кордонів. Наприклад японський виробник автомобілів який будує завод у Мексиці.
Фінансова система	Інституції, які складають ринки та інфраструктуру фінансового обміну, так як банки та фондові ринки. Вони часто працюють за кордоном або мають взаємо пов'язки з великою кількістю міжнародних контрагентів

Грошово-кредитна політика	Контроль за грошима та кредитуванням з боку урядів. У глобальній економіці монетарна політика однієї країни може впливати на економіку всіх країн. Наприклад, конкурентна девальвація за якою країни змагаються, щоб знизити курс свої валют, щоб збільшити експорт
Економічне співробітництво	Інститути та угоди для спільної роботи над спільними економічними цілями, такими як глобальне економічне зростання та стабільність. Наприклад, проект побудови транспортної інфраструктури, що охоплює кілька країн.
Двосторонні відносини	Угоди та співпраця між дома народами. Наприклад, дві країни, які зменшують торгові бар'єри, щоб отримати вигоду від порівняльних переваг.
Багатосторонні відносини	Угоди та співпраці між багатьма державами. Наприклад, цілий регіон, який міжнародним договором погоджується на заборону дитячої праці.
Міжнародні установи	Організації, створені кількома урядами для сприяння дипломатії та співпраці в таких сферах, як мир, економічні ринки, інфраструктура, охорона здоров'я та безпека.

Як продемонструвати світовий досвід, вдосконалення структури суспільного виробництва неможливе лише за рахунок власних сил, а за рахунок використання переваг міжнародного розподілу праці.

Загалом різноманітні зовнішньоекономічні чинники проявляються через зовнішньоекономічні зв'язки. Зовнішні та внутрішні факти, що постійно впливають на економіку країн. Вони мають такий серйозний вплив насамперед тому, що сучасні міжнародні відносини забезпечують таку систему, якою окреме суспільство просто так не може бути задоволене через розвинену спеціалізацію. Вона не може відповідати одночасно за сільськогосподарське та промислове виробництво. Це зрештою впливає на те, що держава є так званим центром часткового розміщення інвестицій, а держава є периферією для центрів і пів регіонів.

Внутрішнє середовище – це внутрішня структура системи міжнародних економічних відносин разом з її внутрішніми закономірностями існування, функціонування та розвитку.

Зовнішнє середовище – це умови реалізації форм і видів різних рівнів МЕД, які є зовнішніми для суб'єктів міжнародних економічних відносин [6]. Це ж визначення може мати такий вигляд: зовнішнє середовище МЕД – це система зовнішніх умов, у яких розвиваються міжнародні економічні відносини, та система факторів, що впливають на поведінку суб'єктів МЕД. І зовнішнє, і внутрішнє середовище мають свою особливу частину, кожна з яких має найбільш специфічний вплив на існування та розвиток міжнародних економічних відносин. Системи внутрішнього середовища міжнародних економічних відносин, тобто внутрішню структуру, можна представити як сукупність наступних елементів:

- зовнішньоекономічна діяльність країн та їх суб'єктів;
- управління міжнародними економічними процесами;
- регулювання міжнародних економічних відносин;
- форми і види МЕД;
- внутрішні закономірності функціонування системи міжнародних економічних відносин, тобто явища і процеси, що відбуваються у світовому господарстві і мають чітко виражений причинно-наслідковий характер.

Зовнішнє середовище МЕД виробляється за двома критеріями – сфера впливу та безпосередність впливу.

Для сфер впливу в середині МЕД, що виступають назовні, розділіть на чотири квадрати:

- природно-географічне середовище;
- політико-правове середовище;
- економічне середовище;
- соціально-культурне середовище.

Безпосередньо впливати на:

- умови та прямі (неопосередковані) фактори;
- розумів і непрямих (проміжних) факторів.

Фактори зовнішнього середовища найчастіше класифікують за такими групами [7]:

- економічні - фактори, що пов'язані з обігом грошей, товарів, інформації та енергії;

- політичні - фактори, що впливають на політичні погляди та поділяють людей на окремі політичні групи і знаходять вираження в діяльності та прийнятті рішень місцевими органами влади та уряду;

- соціально-демографічні фактори, які впливають на рівень і тривалість життя людей, а також формують їхню ціннісну орієнтацію;

- технологічні - фактори, що пов'язані з розвитком техніки, обладнання, інструментів, процесів обробки та виготовлення продуктів, матеріалів і технологій, а також know-how;

- конкуренція - фактори, які відбивають майбутні та поточні дії конкурентів, зміни в частках ринків, концентрації конкурентів;

- географічні - фактори, пов'язані з розміщенням, топографією місцевості, кліматом і натуральними ресурсами (зокрема, корисними копалинами).

Якщо тип зовнішнього середовища не вдосконалює пояснення щодо чотирьох сфер впливу, то двокомпонентний тип, заснований на критерії миттєвості впливу дії, вартий коментарів. Загалом усі фактори та умови впливають на функціонування та розвиток міжнародних економічних відносин разом або через інші фактори. Факторами прямого впливу є середовище МЕД, без якого останні не можуть існувати. Наприклад, важко уявити сучасні міжнародні економічні відносини без міжнародних організацій, міжнародно-правових норм, торгових представників, банківських установ, транспортних мереж і ресурсів, комунікаційних мереж і ресурсів тощо. Але це використання є частиною інфраструктури, тому середовище МЕД як система факторів, що безпосередньо впливають на існування та

розвиток міжнародних економічних відносин, є інфраструктурою цих відносин.

Слід зазначити, що всі елементи інфраструктури МЕД переплетені, тому чітко брати участь у сфері впливу складно. Непросто визначити межу, де закінчується система міжнародних економічних настроїв, тобто внутрішнє середовище, і де розташована така інфраструктура МЕД, як середовище. Важче відрізнити прямі та непрямі фактори впливу.

Для цих умов глобальна економіка являє собою новий крок у розвитку міжнародних економічних процесів. Залежно від специфіки прояву чинника (влада, час, держава тощо) вони мають різні наслідки: одні ледь помітні, інші охоплюють увесь регіон, а іноді й увесь світ. Дуже часто їх неможливо передбачити, тому їх вивчення можливе лише ретроспективно. Тому необхідно дивитися на динаміку зміни показника в минулому з цими факторами впливу, що є меншим місцем у відповідному періоді.

1.2 Зовнішньоекономічна політика: суть, зміст та інструменти

Зовнішньоекономічна політика — генеральна лінія дій, система заходів, які провадить держава у сфері експорту та імпорту, митного регулювання, торговельних обмежень, залучення іноземних інвестицій, зарубіжного інвестування, зовнішніх позик, надання економічної допомоги іншим країнам, здійснення спільних економічних проєктів відповідно до інтересів країни [4].

Функції зовнішньоекономічної політики:

1) наступальна - спрямована на отримання порівняльних і абсолютних переваг країни, тобто на реалізацію економічного потенціалу країни на світовому ринку;

2) захисна - здійснюється з метою формування національної економічної структури відповідно до національних інтересів і цілей зовнішньоекономічної політики.

Тобто, це політика держави, що проводиться з метою регулювання платіжного балансу, який здійснюється у двох формах: протекціонізму і лібералізму.

Протекціонізм — це вид економічної політики, який спрямований на підтримку та розвиток вітчизняних виробників товарів і послуг, шляхом державної допомоги та зниження впливу зовнішніх конкурентних викликів [5].

Сам протекціонізм можна розділити на 3 основні групи:

- митні збори:

Мита або тарифні бар'єри – це податок на імпорт, який підвищує ціну на товар, що, тим саме, підвищує складність на збут у даній країні;

- нетарифні бар'єри – це будь-якого роду обмежувальні або заборонні заходи щодо товарного імпорту. До їх числа належать:

а) імпортні квоти;

б) ліцензування;

в) заборони, як правило, правові (заборона ввезення певного товару).

- підтримка експорту – використання будь-яких з нижче наведених факторів, що стимулюють вітчизняних виробників-експортерів:

а) субсидії;

б) податкові пільги;

в) дешеві кредити тощо.

Основні причини запровадження політики протекціонізму:

1) необхідність захисту вітчизняного ринку від іноземної конкуренції, молодих галузей та підприємств;

2) необхідність захисту стратегічних галузей та підприємств, що забезпечують обороноздатність країни;

- 3) необхідність мати резерв торговельно-політичних поступок;
- 4) захист національного ринку праці від дешевої іноземної робочої сили;
- 5) збільшення внутрішньої зайнятості.

Таблиця 1.2.1 Позитивні та негативні наслідки політики протекціонізму. Джерело: складено за даними[5]

Позитивні	Негативні
<ul style="list-style-type: none"> - руйнується торговий баланс; - захищає від демпінгу; - експортери «з дешевою робочою силою»; - захищає «нові» галузі економіки; - стимулювання зростання виробництва; - підвищує зайнятість; - збільшення доходів державного бюджету; - забезпечує економічну безпеку регіону. 	<ul style="list-style-type: none"> - не використовує переваги міжнародного ринку; - відставання виробництва від НТП; - зростання цін; - зменшує вибір товарів; - конкреція зменшується, а монополія зростає; - знижується підприємницька ініціатива; - експорт зменшується, а політичний баланс погіршується.

Лібералізм - ідеологічна система цінностей, яка ґрунтується на необхідності організації такої громади, де будуть максимальні можливості для розвитку та здійснення індивідуальних прав і свобод індивіда. Сам термін «лібералізм» походить від латинського слова «liberalis», яке в перекладі означає «вільний, що стосується свободи»[5].

Таблиця 1.3 Позитивні та негативні наслідки політики лібералізму. Джерело: складено за даними[5]

Позитивні	Негативні
<ul style="list-style-type: none"> - збільшується конкуренція; - зменшення монополізації національних компаній - зниження затрат на виробництво; - збільшується вибір споживача. 	<ul style="list-style-type: none"> - демпінг, від якого країна не захищена - країна може наповнитись товарами, які нав'язуються споживачу - може здійснюватися збут неякісних та/або застарілих товарів.

Зовнішня політика формується і залежить від ряду факторів. До них належать:

- обставини країни в ряді сфер, включаючи географічну, фінансову, політичну тощо;
- поведінка та зовнішня політика інших країн;
- стан міжнародного порядку та справ у більш широкому плані;
- плани просування, такі як економічний прогрес або технологічний прогрес.

Розглянемо приклади зовнішньої політики у таблиці 1.4 на прикладі декількох країн.

Таблиця 1.4 Приклади зовнішньої політики. Джерело: складено автором самостійно.

Країна	Зовнішня політика
Велика Британія	<p>Зовнішню політику Сполученого Королівства контролює Управління закордонних справ, Співдружності та розвитку, яке очолює міністр закордонних справ.</p> <p>Серед останніх пріоритетів Міністерства закордонних справ Великої Британії – запровадження санкцій проти Росії у зв'язку з її триваючим конфліктом з Україною, а також представлення нового законопроекту про протокол для Північної Ірландії. Велика Британія також продовжила свої дії проти режиму в Сирії.</p> <p>Після виходу Сполученого Королівства з Європейського Союзу (ЄС), офіційно оприлюдненого у 2020 році, політики Великобританії зосередилися на укладенні нових торговельних угод з міжнародними партнерами.</p>
США	<p>Американську зовнішню політику контролює Державний департамент США, який заявляє, що його місія полягає в «захисті та просуванні безпеки, процвітання та демократичних цінностей США, а також у формуванні міжнародного середовища, в якому всі американці можуть процвітати».</p> <p>Внутрішніми законопроектами та законодавством, пов'язаним із зовнішньою політикою, керує Комітет із закордонних справ Палати представників Конгресу США, постійний комітет Палати представників Конгресу США, який має юрисдикцію над такими питаннями, як допомога за кордоном, ВІЛ/СНІД в інших країнах та сприяння демократії. Він також має шість постійних підкомітетів, які наглядають за питаннями, пов'язаними з дотриманням прав людини, допомогою у разі лиха, міжнародним розвитком тощо в різних регіонах світу, таких як Азія чи Близький Схід.</p> <p>Останні події в американських міжнародних справах включали припинення війни в Афганістані та підтвердження своєї підтримки дводержавного вирішення триваючого конфлікту між Палестиною та Ізраїлем.</p>

Китай	<ul style="list-style-type: none"> - Збереження незалежності та державного суверенітету; - підтримання миру у всьому світі; - дружні відносини; - посилення єдності та співпраці між країнами, що розвиваються; - збільшення зусиль щодо його відкриття та модернізації. <p>Зовнішня політика Китаю також передбачає, що Китай не вступає в дипломатичні відносини з будь-якою країною, яка офіційно визнає Тайвань, який Китай не визнає окремою державою.</p>
-------	--

Зовнішня політика — це механізм, який національні уряди використовують для керування дипломатичними взаємодіями та відносинами з іншими країнами. Зовнішня політика держави відображає її цінності та цілі та допомагає досягати її політичних та економічних цілей на світовій арені.

Зовнішня політика може мати величезний вплив на економіку як всередині країни, так і за кордоном. Хоча частково це пов'язано з тим, що політика часто зосереджується на економічному розвитку своїх країн, це також тому, що майже всі аспекти будь-якої зовнішньої політики матимуть прямий вплив на ширшу глобальну фінансову систему.

Наприклад, раніше цього року журнал *Foreign Policy* [39] повідомляв, що війна в Україні, яку розв'язав президент росії, уже змінила світову економіку. Тим часом вихід Сполученого Королівства з ЄС мав постійний фінансовий вплив і наслідки для торговельних відносин у всій Європі (і навіть за її межами), а заходи блокування через пандемію COVID-19, вжиті в різних країнах, мали тривалий вплив на глобальні ланцюги поставок. і фінанси.

Отже, вибір політики треба визначати за ступенем конкурентоспроможності національного товару та станом зовнішньоекономічного балансу. Уряд будь-якої країни повинен зважено здійснювати зовнішньоекономічну політику, підтримувати національного виробника, особливо доцільно формувати споживчий ринок.

1.3 Роль дво- та багато- сторонніх договорів і угод

Міжнародний договір - укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування [1].

Як основне джерело міжнародного права міжнародний договір може мати різні форми та назви: договір, угода, пакт, декларація, конвенція, комюніке, протокол, обмін нотами, акт, заключний акт-картель, конкордат, статут, хартія тощо, які мають однакову юридичну силу, створюють права та обов'язки для їх учасників.

Договір є найконкретнішою та зрозумілішою формою висловлювання угоди, яку укладають різні суб'єкти міжнародно-правових відносин для створення юридично зобов'язуючих для цих учасників правил – тобто міжнародно-правових норм, що стосуються появи, перегляду чи припинення взаємних прав та обов'язків цих суб'єктів. Саме договірний характер має переважну частину існуючих норм міжнародного права. Такий нормативний акт, будучи джерелом міжнародного права, в частині випадків визначає загальні норми, які призначені для багаторазового застосування, в інших ситуаціях індивідуальні, створені для певної приватної ситуації. До джерел цього виду права входять як міждержавні нормативні акти, а й ті, що були укладені з участю міжнародних організацій.

Протокол як сукупність загальноприйнятих правил, традицій, умовностей, які дотримуються уряди, відомства закордонних справ, дипломатичними представниками, працівниками міжнародних організацій та офіційними особами в міжнародному спілкуванні.

Міжнародні договори класифікуються на таких підставах:

1. За рівнем, на якому вони укладаються:

- міждержавні;
- міжурядові;
- відомчі.

2. За кількістю сторін:

- двосторонні;
- багатосторонні.

3. За об'єктом регулювання:

- політичні;
- економічні;
- з спеціальних питань.

4. Розрізняють міжнародні договори:

- що підлягають ратифікації;
- що не підлягають ратифікації [9].

Ратифікація – це затвердження вищим органом держави, щодо міжнародного договору, та обов'язковість його виконання державою.

Значення міжнародного договору різних галузях міжнародного співробітництва неоднаково. Конвенція міжнародного приватного права набуває роль основного джерела в регулюванні тих відносин з іноземним елементом, у яких вона не тільки охоплює широке коло питань, а й при регулюванні яких досягається її мета, завдання, ефект заради якого вона полягала. Значення конкретного міжнародного договору в регулюванні відносин з іноземним елементом пояснюється багатьма причинами і залежить від великої кількості факторів.

Міжнародний договір грає величезну роль при регулюванні наступних цивільно-правових відносин з іноземним елементом:

- міжнародна купівля-продаж;
- міжнародний фінансовий лізинг;

- авторські та суміжні права;
- права промислової власності;
- міжнародні залізничні перевезення;
- міжнародні автомобільні перевезення;
- міжнародні повітряні перевезення;
- міжнародні морські перевезення.

Вище перелічені правовідносини є найчастішими і учасники міжнародного економічного обороту усвідомлюють необхідність створення єдиного регулювання у цих областях. Саме в цих сферах зовнішньоекономічних відносин набули широкого поширення матеріально-правові норми універсальних багатосторонніх конвенцій. Метод матеріально-правової уніфікації використовується розробки єдиних уніфікованих норм, призначених врегулювати питання суті міжнародних відносин, передусім правий і обов'язків сторін.

Серед цивільно-правових відносин з іноземним елементом, регулювання яких важко піддається уніфікації за допомогою міжнародного договору, можна назвати:

- сімейні відносини з іноземним елементом;
- міжнародні спадкові відносини;
- міжнародні трудові відносини;
- деліктні зобов'язання.

Регулювання таких правовідносин меншою мірою піддається уніфікації шляхом створення матеріально-правових норм. У таких галузях правові норми формувалися під впливом історичних особливостей, національних і релігійних традицій, і тому тут зазвичай знаходиться центр тяжкості міжнародно-правового договірної формування колізійних норм. Ряд одноманітних колізійних норм міститься як у міжнародних багатосторонніх конвенціях, і у двосторонніх договорах про правову допомогу.

Двосторонні договори, укладені між двома суб'єктами. Також, у подібному договорі можливі інші ситуації, наприклад, участь із однієї зі сторін єдиної держави, а з другої – відразу кількох

Першим поколінням цих договорів були договори про дружбу, торгівлю та навігацію, які вимагали від приймаючої держави розглядати іноземні інвестиції на тому ж рівні, що й інвестиції будь-якої іншої країни, включаючи в деяких випадках режим, який був таким же сприятливим, як приймаюча країна обробляв власні інвестиції. Вони також встановили умови торгівлі та судноплавства між сторонами, а також права іноземців вести бізнес і володіти власністю в приймаючій країні.

Друге покоління цих договорів — це двосторонні інвестиційні договори (БІТ), які встановлюють чинні стандарти поведінки, які застосовуються до урядів у поводженні з інвесторами з інших країн, зокрема:

- справедливий і рівний режим (часто означає національний режим або режим найбільшого сприяння);
- захист від експропріації;
- безкоштовна передача коштів і повний захист і безпека.

Двосторонній інвестиційний договір(ДІД) - угода, укладена між двома країнами, яка містить взаємні зобов'язання щодо заохочення та захисту приватних інвестицій, здійснених громадянами підписантів на територіях одна одної. Ці угоди встановлюють умови, за яких громадяни однієї країни інвестують в іншу, включаючи їхні права та захист.

Більшість ДІД включають наступні суттєві зобов'язання, які кожна країна бере на себе перед інвесторами з іншої країни, лише за невеликими винятками:

- ставлення до інвестицій іноземних інвесторів на справедливій та рівній основі, тобто не вживати необґрунтованих чи дискримінаційних заходів і розглядати інвестиції іноземних інвесторів принаймні так само сприятливо, як і інвестиції своїх власних громадян і громадян третіх держав;

- заборона націоналізації чи експропріації інвестицій іноземних інвесторів, за винятком випадків, коли вжиті заходи є недискримінаційними, вживаються в суспільних інтересах і з дотриманням належної процедури проти виплати швидкої, адекватної та справедливої компенсації. Важливо, що нормативні акти, які суттєво негативно впливають на вартість інвестицій, можуть кваліфікуватися як експропріація для цих цілей;

- дозволити іноземним інвесторам без затримки вільно переказувати кошти, пов'язані з інвестиціями, що включає захист від валютних обмежень.

Цей захист кілька разів використовувався згідно з ДІД, укладеними Аргентиною [34].

При розгляді прямих іноземних інвестицій, особливо на ринках, що розвиваються, належна обачність ДІД повинна бути частиною виконаної роботи. Прийняття рішення про те, який інструмент інвестування використовувати виключно на податкових міркуваннях, може виявитися дорогим, якщо уряд приймаючої країни вживатиме ворожих дій.

ДІД є досить унікальними, оскільки вони є підставою для позовів окремої особи чи компанії проти держави. Щоб уникнути необхідності звертатися до національних судів для судового захисту, ДІД зазвичай містять арбітражне застереження про передачу суперечок до нейтрального арбітражного суду, як правило, до Міжнародного центру з вирішення інвестиційних спорів, який є найбільш часто використовуваною альтернативою. будучи арбітражем згідно з правилами Комісії ООН з права міжнародної торгівлі [34].

Нині різко зросла потреба у міждержавному співробітництві на багатосторонній основі, підвищення ефективності діючих і створення і затвердження у міжнародне право нових норм із низки проблем.

Значне переплетення інтересів держав, потреби виходу договору за межі двох контрагентів призвели до того, що тематика двосторонніх договорів поступово перемістилася до сфери багатосторонніх договорів.

Вирішальними чинниками виникнення договору є воля сторін. Вона визначає хід переговорів, від неї залежить розроблений внаслідок цих переговорів документ, який має виражати узгоджені позиції суб'єктів міжнародного права.

Упорядкування багатостороннього договору - складний процес, оскільки йдеться про поєднання численних суперечливих дій, які з відмінностей політичного, економічного і соціального характеру, властиві державам кожному етапі їхнього історичного розвитку.

Як зазначає Е. Ост, "переговори навіть на регіональному рівні часто видаються проблематичними для держав, не кажучи вже про багатосторонні договори. Досягнення успішного узгодження потребує багатьох компромісів" [33].

Особливого значення набули спільні багатосторонні договори, покликані регулювати відносини, які становлять інтерес для міжнародного співтовариства. Справжня ефективність таких договорів обумовлена закріпленням права участі всіх держав без будь-якої дискримінації та забезпеченням реальної універсальності таких договорів. Укладання таких договорів - дійти спільної угоди з питань, яким він присвячений.

Заради справедливості варто враховувати те, що договори з обмеженою кількістю учасників та двосторонні договори також впливають на розвиток міжнародних договорів з великою кількістю учасників, прикладом може служити Віденська конференція 1963 р., на яку більший вплив зробили саме двосторонні конвенції.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи, можна сказати, сфера міжнародних економічних відносин фокусується на наслідках економічної взаємодії між країнами. Ці взаємодії включають торгівлю товарами, послугами, активами, ідеями та макроекономічні побічні ефекти, а також наслідки правил, норм і політики, таких як тарифи, торговельні квоти, контроль над міжнародним потоком капіталу та режим валютного курсу. Існують важливі наслідки цих взаємодій, включаючи безробіття та інфляцію, підйом або занепад окремих галузей, а також результати для різних категорій працівників. Вони впливають на національний добробут, економічну стабільність, нерівність і політичні рухи, які, у свою чергу, впливають на формування економічної політики.

Міжнародні договори є результатом узгодження волі різних держав, які у них беруть участь. Об'єктивними передумовами укладання міжнародних договорів є чинники економічного та юридичного характеру, а саме: широке поширення будь-яких відносин у міжнародному економічному обороті, у результаті виникає необхідність уніфікації даних відносин з допомогою міжнародного договору; множинність правових систем та нездатність врегулювання правовідносин з іноземним елементом за допомогою інших засобів уніфікації; потреба у наявності загального режиму у сфері відносин і тощо.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКИХ ВІДНОСИН: ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ІНСТИТУЦІЙНИЙ АСПЕКТ

2.1 Характеристика української економіки в умовах воєнного стану

Економіка воєнного часу, воєнна економіка – сукупність спеціалізованих заходів, до яких вдається держава для мобілізації економічної системи в умовах війни; характеристика розвитку народного господарства – виробництва, мобілізації та розподілу ресурсів в умовах війни[12].

Економіка воєнного стану характерна переорієнтуванням економіки, а саме : скорочення виробництва цивільної продукції, та переорієнтування на воєнну сферу. Тобто можна виокремити такі завдання: потреба в забезпеченні цивільних потреб в умовах обмеження ресурсів, допомога військовій галузі.

Показники потреб економіки воєнного стану:

- виготовлення та забезпечення ремонту оборонних прилад;
- фінансове забезпечення військової сфери;
- забезпечення відновних процесів ремонту інфраструктури;
- реалізація виробництва галузі цивільної продукції;
- підтримка соціальної сфери.

Основні принципи реалізації військової економіки:

- збалансований перерозподіл ресурсів (військові та цивільні потреби);
- розподіл витрат військових на реалізацію їх цілей.

Структура реалізації військової економіки:

- мобілізація наявних матеріальних ресурсів;
- розподіл коштів на регулювання процесів логістики виробництва;
- контроль фінансової системи;

- регулювання правових норм, за потреби змін;
- удосконалення економічних розрахунків;
- вдосконалення інституційних процесів управління економікою.

Для ефективної реалізації військової економіки можуть бути створені такі засоби:

- впровадження елементів економічного планування і державного контролю виробництва і розподілу товарів;
- поточний рівень виробництва,
- реалізація контрольних процесів над цінами;
- призов на військову службу за цивільними справами;
- випуск військових зобов'язань для покриття військових витрат тощо.

В умовах економіки військового часу такі критерії вільного ринку, як вільна конкуренція, прибутковість і ефективність, виступають директивними механізмами швидкої мобілізації наявних внутрішніх виробничих ресурсів. Широко використовуються директивні механізми управління економічною сферою.

Після повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року українська економіка зазнала значних втрат. Майже 30% підприємств повністю припинили роботу, 45% скоротили виробництво. Підприємства гірничо-металургійного комплексу завантажені наполовину. Вони працюють на внутрішній ринок, переважно військові потреби. Порушення логістики та руйнування виробничих потужностей призвели до зниження імпорту країни до 65% у березні 2022 року (порівняно з лютим 2022 року) та зниження експорту до 54% за цей період [13].

Протягом 2021 – початку 2022 року економіка випередила черговий струм пандемії COVID-19 і, досі не повністю оговтавшись від шоку гібридної війни, запущений російською Федерацією в 2014 році, майбутнє ослаблене додатковою пандемією. Уряд продемонстрував успішну адаптацію до

антикризових і стимулюючих програм працювати в умовах запобіжних обмежень карантину, а також здатність поглинати шоки від зростання світових цін на енергоносії і харчування без шкоди для макро стабільності та протилежної динаміки розвитку.

Вагомим негативним чинником для економічної сфери України стало блокування ворогом морських портів. Неможливість експортувати сільськогосподарську продукцію (одну з ключових галузей вітчизняного експорту), що в свою чергу - створює загрозу голоду для низинних регіонів Азії та Африки. Тому 60% товарів експортуватиметься у валюті. Блокада порту скоротила приблизно 15% ВВП. Загалом у другому кварталі наша економіка впала на 37%. Нацбанк і уряд очікували менше [18].

Найбільший шок після повного вторгнення російської Федерації на територію України впала в березні 2022 р. Мінекономіки з використанням непрямих методи розрахунку та засоби моделювання оцінили падіння ВВП у березні 2022 року на рівні 47–50% (до березня 2021 року), що призвело до падіння в 1 кварталі [2].

Але можемо зазначити, що вже в середині травня 2022 року, економіка продовжила функціонувати, незважаючи на широкомасштабні воєнні дії в країні.

Окремі сфери економіки, такі як державне управління та оборона, банківська сфера, інформаційно-комунікаційні технології, харчова промисловість, роздрібна торгівля, а також сфера охорони здоров'я та освіти, продовжили діяльність. Завдяки глибокому проникненню процесів діджиталізації тимчасова пауза в діяльності цих секторів була нетривалою або загалом відсутня.

Експорт України упав на 48% порівняно з аналогічним періодом минулого року, імпорт – на 37% (рис 2.1). Темпи спаду імпорту товарів у річному вираженні сповільнювалися з квітня, а якщо брати помісячні зміни, там була приріст на 28–39 % (квітень - червень). Експорт відновлюється куди

слабше, місяць до місяця зріст становить 4—11 % (квітень - червень), у річному вираженні експортні товари потім падає. За 9 місяців 2022р. експорт товарів становив 33065,5 млн.дол. США, або 68,6% порівняно із 9 місяцями 2021р., імпорт – 38484,2 млн.дол., або 76,3%. Негативне сальдо склало 5418,7 млн.дол. (за 9 місяців 2021р. також негативне – 2264,0 млн.дол.).

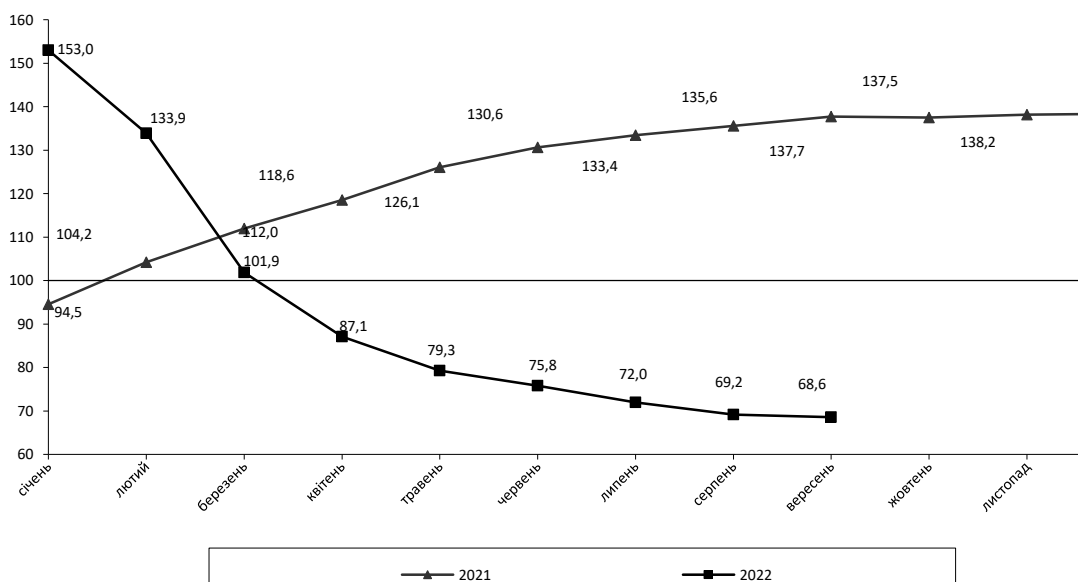

Рисунок 2.1 Темпи зростання (зниження) темпів експорту. Джерело: складено автором за даними [2]

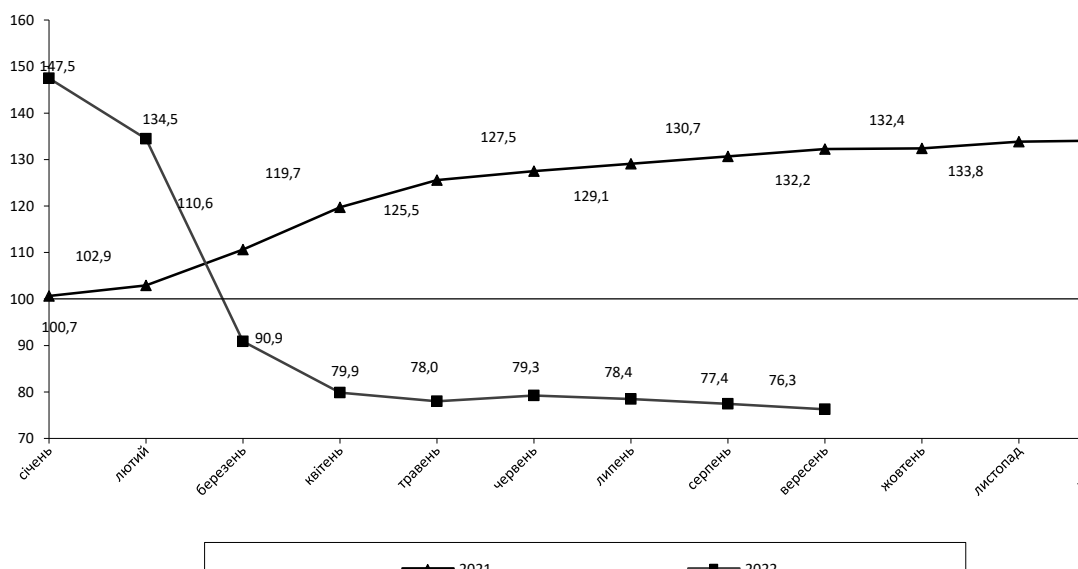

Рисунок 2.2 Темпи зростання(зниження) темпів імпорту. Джерело: складено автором за даними [2]

Дефіцит платіжного балансу за перше півріччя 2022 року становить \$8,1 млрд. порівнюючи з 0,3 млрд дол. профіцит за перше півріччя 2021 р. Дефіцит торгового балансу – 6,8 млрд дол. (\$0,2 млрд за 6 місяців 2021 року). Дефіцит товарообміну — 4,2 млрд дол. (\$2,1 млрд за 6 місяців 2021 року).

З початку року офіційний курс гривні знизився на 34%. З початку війни з плановою боротьбою з інфляцією НБУ проводив курсову політику, до 20 липня фактично обмежуючи курс на рівні 29,25 грн/дол., поглинаючи міжнародні потужності (з початку року до червня резерви скоротилися на 26%, іншими словами на 8,1). З 21 липня НБУ знизив офіційний курс гривні до долара на 25% до 36,5686 грн за долар[2].

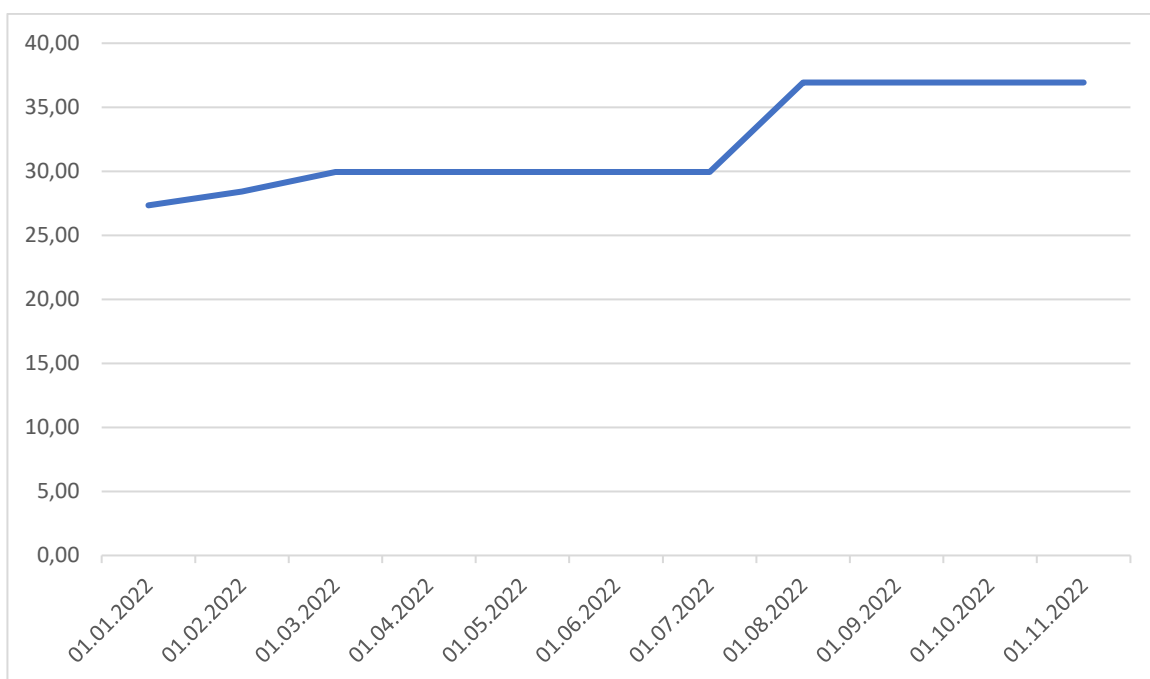

Рисунок 2.3 Курс долара США. Джерело: за даними [4]

Різка зміна курсу викликала шквал критики на адресу регулятора (переважно з боку імпортерів). Бізнес, який працює в умовах надзвичайно високої невизначеності, потребує програмної та прогнозованої політики (насамперед НБУ та Мінфіну).

У цілому можна виділити кілька основних тенденцій розвитку економіки воєнного часу:

- стагфляція (раптовий спад процесів виробництва та зростання інфляції – до 21,5% р/р у червні);
- безсистемність економічної політики уряду;
- підвищення участі держави та стиснення приватного сектору (зайнятість, доходи), дефіцит збільшеного бюджету на 2022 рік очікується на рівні 26-28% ВВП (без дотацій);
- критична залежність від зовнішньої підтримки як у війні, так і в економіці;
- виживання бізнесу не досягається за допомогою держави;
- збільшення частки тіньової економіки (зменшення офіційної економіки), що характерно для криз.

У 3 кварталі ВВП впав на 15,1% порівнюючи з аналогічним періодом 2021 року, у 3 кварталі НБУ зростає про падіння на 39,3% г/р. Валовий продукт зменшується не тільки через перші втрати та безпосередньо втрати та військові дії на частині території країни, а й через цілу низку економічних проблем[2]:

- порушення матеріально-технічного забезпечення;
- підвищення собівартості продукції, проблеми з підігрівом сировини;
- прискорення внутрішнього попиту (міграція, зменшення реальних доходів населення);
- неузгоджена політика НБУ, Мінфіну, Мінекономіки, ОП та ВРУ, що сприяє зростанню невизначеності, збільшенню вартості господарських операцій та прямих фінансових підходів.

Україна втратила підприємство на окупованій території (388 підприємств). Але головні збитки для української економіки – люди. Після 24 лютого чистий виїзд українців становив приблизно 6 мільйонів осіб (включно з тими, хто повернувся, і депортованими до росії)(Додаток А). І якщо зараз актуальна проблема зайнятості, то як тільки економіка увійде у фазу

відновлення, на праці виникне дефіцит ринку робочої сили. Проблема на ринку праці через зміни чисельності та складу робочої сили уникла внаслідок великої зовнішньої міграції та мобілізації. З початку війни кількість зареєстрованих безробітних на одне вакантне робоче місце зростає з 6 до 12, а дані досліджень свідчать, що рівень безробіття зріс до 40% (рис 2.4). Реальна заробітна плата значно впала (Додаток В). Таким чином ВВП знаходиться на достатньому рівні 200 мільярдів дол. у рік і це вже не буде нічною справою [32].

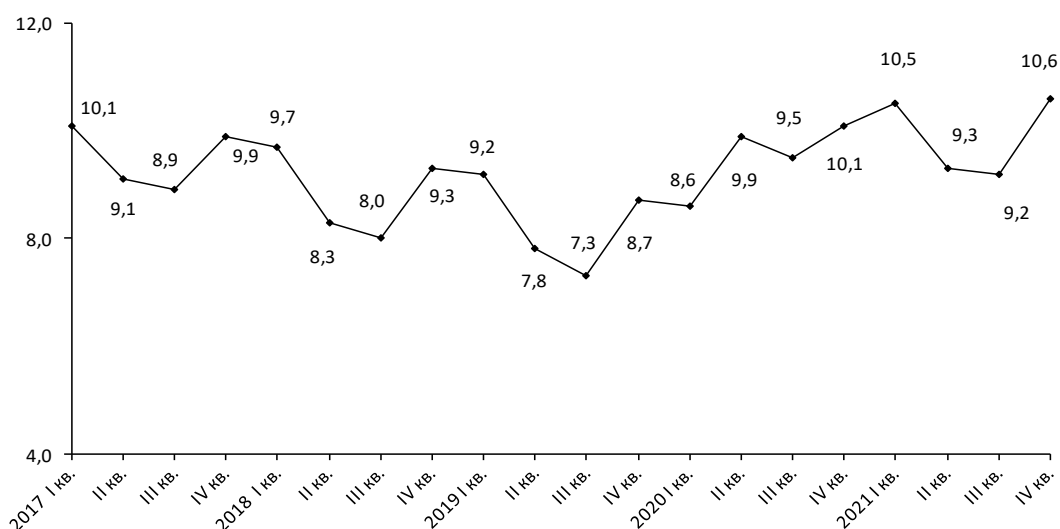

Рисунок 2.4 Рівень безробіття України віком 15-70 років. Джерело: складено за даними [2]

За результатами обстеження робочої сили в IV кварталі 2021р. кількість зайнятого населення віком 15 років і старше становила 15,4 млн. осіб, а у віці 15–70 років – 15,3 млн. осіб. Кількість безробітного населення віком 15 років і старше й у віці 15–70 років склала по 1,8 млн. осіб.

Рівень зайнятості населення віком 15 років і старше становив 48,3%, а серед населення віком 15–70 років – 54,6%. Рівень безробіття населення серед робочої сили віком 15 років і старше становив 10,5%, а у віці 15–70 років – 10,6%.

Державні інструменти. політики, які на нашу думку завдали шкоди економіці [2]:

- фіксований, довгостроково сталий курс для експортерів НБУ для експортерів, що, власне кажучи, стало надбавкою до розміру до 25% кредитів;
- Нацбанк збільшив відсоток статей з 10 до 25% (при цьому Мінфін зберіг статті для ОВДП на рівні 9,5–16%);
- посилення тиску на бізнес, посилення переконань;
- запровадження 2% податку з продажу паралельно з іншою існуючою системою, а потім додавання 20% ПДВ на імпорт;
- реєстрація даних;
- припинення підвищення ПДВ (відокремлення ресурсів бізнесу та безвідсоткове кредитування бюджету);
- контроль цін АЗС, що спричинило серйозний колапс на ринку пального;
- обмеження на виїзд чоловіків, у тому числі власників та керівників експортоорієнтованих підприємств (обмеження зовнішньоекономічної діяльності);
- підвищення ставок рентної плати за газопостачання [1].

Не зважаючи на всі проблеми, українська економіка зараз переживає період зростання, коли амортизація шоку та адаптація до нових умов дають короткострокове поштове зростання. Початок експорту зерна з порту та очевидний ефект девальвації гривні для експортерів підсилює позитив. Надана зовнішня фінансова допомога надходить до бюджету. Збільшення державних витрат на оборону, захист і зарплату військовим функціонує як автоматичний стабілізатор.

Серед позитивних економічних факторів – покращення транспортної динаміки, а також збільшення експорту сільськогосподарської продукції морським транспортом та збільшення вантажних перевезень.

Так, протягом серпня-вересня через порт Велика Одеса було експортовано 5,5 млн тонн сільськогосподарської продукції. У вересні порівняно з серпнем кількість експортованої продукції зросла більш ніж у 2 рази, а з порту прийшло менше суден [2].

Також, за оперативними даними, АТ «Укрзалізниця» у вересні перевезла 11,7 млн тон вантажів, що на 8,4% більше обсягу перевезень серпня 2022 року та на 41% більше березня [2].

Проводиться подальша реконструкція та будівництво зруйнованих війною інфраструктурних об'єктів та прикордонних доріг і митних коридорів, реабілітація шлаку та створення безпечних логістичних ланцюгів на розкопаній території. Показники державного бюджету минулого місяця порівняно з серпнем 2022 року зросли на 33,2 відсотка.

У вересні зафіксована стабілізація цін на пальне за рахунок налагодження логістичних ланцюжків поставок нафтопродуктів та операційної диверсифікації постачальників, що в цілому збалансувало внутрішній ринок та сприяло зменшенню зовнішнього інфляційного тиску на економіку за рахунок особливого падіння зовнішніх цін на тлі падіння цін на енергоносії. Згідно з даними Світового банку, ціна нафти у вересні 2022 року порівняно з серпнем 2022 року знизилася до 8,6%, а газу (середня ціна в Європі) – до 15,6%. За залізною рудою – на 8,3%, за недорогоцінними металами – на 5,3% [2].

Також спостерігається послаблення очікувань бізнесу та прогнозів їх економічної активності, хоча вони все ще песимістичні (46,1 у вересні проти 44,1 у серпні).

Серед негативних факторів, які вплинули на економіку, бачать погоду та дії окупантів. Через тривалу погоду в окремих регіонах у вересні сповільнився відбір зерна, яке не було пережовано в обсязі колективної продукції. Станом на 29 вересня 2022 року зібрано 26,1 млн тон зернових та бобових культур.

Для порівняння, станом на 25 серпня 2022 року показник становив 25,3 млн тон[2].

Крім того, нестабільна робота та, як наслідок, виключення окупованого ЗАЕС з енергосистеми України призвели до перерозподілу навантаження між іншими учасниками системи, що спричинило значне навантаження на всю енергосистему України.

Тривалу війну неможливо виграти без сильної економіки. Україні потрібен антикризовий план (перелік кроків та інструментів для подолання майбутніх викликів), який передбачає скоординовані дії всіх економічних регуляторів. Тактичні кроки такого плану мають бути співвіднесені зі стратегічними цілями України.

2.2 Особливості співпраці України та Туреччини у довоєнний період та в умовах російської агресії

Співпраця з Турецькою Республікою набуває для України особливого значення. Вона – найближчий сусід, історично пов'язана з Україною, тому її було проголошено стратегічним партнером України. Протокол про встановлення дипломатичних відносин було підписано 3 лютого 1992 р. [18, с. 28].

Між країнами укладено значну кількість двосторонніх документів, які регулюють відносини практично у всіх сферах [19], а саме: енергетика, комунікації, сільське господарство, інвестиції, туризм, морське співробітництво і розподіл економічних зон у Чорному морі, а також дипломатичними та консульськими питаннями.

Особлива увага надається взаємодії країн у Чорноморському регіоні на основі «Декларації про Чорноморське економічне співробітництво», яка була

підписана у Стамбулі 25 червня 1992р [1], яка підписана одинадцятьма країнами причорноморського регіону т включає взаємні зобов'язання для усіх країн учасниць щодо поступового зняття обмежень на пересування капіталів, товарів, послуг та людей, а також передбачає розвиток інфраструктури.

У кількісному виміру заходи макро- та мікроекономічної дипломатії протягом 2010-2020 років мають незначну позитивну кореляцію зі зростанням експорту з України до Туреччини. За інтенсивної динаміки контактів в економічній сфері, аж до включення різних гілок державної влади країни, а також підлеглих кіл показники якості торгівлі на ринку української сторони не змінювалися. З постійним зростанням обсягів торгівлі та значенням Туреччини як зразка для наслідування Україна програє за ключовими показниками якості торгівлі. Український експорт залишається висококонцентрованим. У перших 5 групах товарних груп для УСТ FED експортується 85% (група сировини – метали, руди, агропродовольства), тоді як у Туреччині цей показник встановлено на рівні 37% (3 з 5 позицій). - група з високою доданою вартістю). Низькі показники ніші внутрішньої торгівлі в постійній динаміці свідчать про очевидний прогрес у виробничій кооперації українських і турецьких виробників.

У двосторонній торгівлі облігаціями на вісім мільйонів доларів негативне сальдо створювалося за рахунок туризму протягом багатьох років. Конкурентні позиції українського та турецького туристичного бізнесу непорівнянні, але наявний дисбаланс може бути використаний як аргумент у переговорах щодо Угоди про вільну торгівлю. Резерви для змін комерційних послуг можна знайти в сфері ІКТ. Велика кількість кваліфікованих розробників програмного забезпечення, бум стартапів, зростання інвестицій, кількість покупців у всьому світі за помірними цінами – у цьому перевага українських розробників перед турецькими (українські розробники входять до першої десятки світового рейтингу, а турецька лише третя). Туреччина має великий внутрішній ринок, а також зв'язки з ринком MENA, тому слід

докласти зусиль, щоб узгодити українські інженерні компетенції з потребами турецьких компаній у базовій промисловій та соціальній інфраструктурі (також туризм, медицина).

Країни співпрацюють не тільки на двосторонньому рівні, а й в межах міжнародних установ, таких як Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи, ОБСЄ, та організацій регіонального співробітництва (ОЧЕС, BLACK SEA FOR). Співробітництво у війсьній галузі підтримується як на двосторонньому рівні, так і в рамках Комісії Україна–НАТО та програми Партнерство заради миру.

Угоду про військово-технічне співробітництво між двома країнами було підписано в 1994 р.[1]. Продовжується інтенсивна співпраця між Національною академією МВС України і Поліцейською академією Туреччини. Розвиток співробітництва в галузі безпеки об'єктивно необхідний у зв'язку з наростанням нерегульованої міграції з азійських країн через Україну, організованої злочинності та наркобізнесу. Що стосується спільної боротьби проти міжнародного тероризму, між міністерствами внутрішніх справ двох країн було досягнуто домовленості щодо налагодження співробітництва й обміну досвідом у цій галузі.

Україна та Туреччина, виходячи з прийнятих на себе міжнародних зобов'язань, домовились також про тісне співробітництво у рамках «Наради з безпеки і співробітництва в Європі», а також в органах ООН. Інтереси Туреччини й України багато в чому можуть збігатися. Туреччина – ключова держава для України у розвитку відносин із державами Середземномор'я та Близького Сходу. Зближення України з Туреччиною зумовлено взаємною зацікавленістю в транзиті енергоносіїв, компліментарністю економік, співпрацею у форматі Чорноморського економічного співробітництва тощо.

Між Україною і Туреччиною існує багато спільного: обидві країни мають однакову стратегічну мету, зокрема вступ до Євросоюзу та розбудову

(на різних рівнях) відносин із НАТО. Україну цікавить розвиток двосторонніх торговельно-економічних відносин, у тому числі торгівля.

Туреччина та Україна здійснювала активну торговельно-економічну співпрацю в багатьох сферах. При цьому сама ж Туреччина виступає «хабом» для розвитку України з країнами Близького Сходу, Африкою та співпраця з міжнародними організаціями. Туреччина бере активну участь у тендерах щодо будівництва інфраструктурних об'єктів на Україні, брала активну участь у «великому будівництві».

За даними державної статистики України [2], обсяг ПІІ в економіку України за останній рік становив 64 млн дол. США. Туреччина посідає 15 місце серед іноземних інвесторів.

На фоні негативної тенденції надходження інвестицій з України в 2016-2018 рр. обсяги турецького капіталу зросли. За офіційними даними, кредит Туреччини посідає 14 місце серед іноземних інвесторів з показником майже 0,5 мільярда доларів. США. За оцінками експертів, загальний обсяг турецьких інвестицій в Україну з урахуванням ресурсів, залучених через третю країну, становить близько 3 мільйонів гривень, по всій території США. Важливість Туреччини як інвестора була підтверджена та включена до Національної інвестиційної ради головної виконавчої компанії «Turkcell Iletisim Hizmetleri A.S.». Сусідство з Україною (з наявними трудовими ресурсами та сировиною), її територіальна та торговельна близькість до ЄС, поєднання турецького техніко-технологічного, управлінського та маркетингового досвіду приваблюють турецькі корпорації в український сектор «greenfield investment». Хоча вони мають більш позитивний вплив на розвиток економіки реципієнта порівняно з «браунфілдом», найбільша частина якого акумулюється у професійній, науково-технічній діяльності та торгівлі.

Таблиця 2.2 Обсяги ПІІ Туреччини в економіку України. Джерело: складено за даними[2]

Інвестиції/ Роки	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ПІІ	317,5	326,6	263,2	333,3	454,7	561,5	615,2
Інструменти участі в капіталі	173,6	211,4	190,2	240,8	282,8	255,6	296,2
Боргові інструменти	143,9	151,1	73,1	92,5	172	305,9	320,1

Україна більш зацікавлена в участі турецьких інвесторів в інфраструктурних проектах (дороги, дорожня інфраструктура, енергетична інфраструктура, комунальні об'єкти, аеропорти, готелі, зруйновані будівлі в Луганській та Донецькій областях), тим більше, що турецькі інвестиції зосереджені в будівельному секторі.

До початку повномасштабного вторгнення РФ в Україні працювало 700 осіб турецьких компанії. Турецькі будівельні фірми вже побудували в регіоні понад 200. Загальна вартість проекту становить понад 8 млрд дол. США, включаючи дороги, трамваї, автомобілів, готелів і торгових центрів. Onur Road Company – найвідоміша турецька компанія будівельна компанія в Україні - друге місце за товарообігом серед усіх дорожньо-будівельних компаній країни, працювала на великих ділянках доріг Київ-Одеса. Lifecell, третій за величиною оператор телефонної мережі в Україні, які компанії належать телекомунікаційному гіганту Turkcell, також найбільшому Турецький бізнес в Україні[35].

Повномасштабне вторгнення російської Федерації в Україну стало джерелом ризику для економіки. Турки, через фінансову крихкість країни, мають значну залежність від імпорту нафту і газу. Така залежність спонукає турецький уряд уникати конфронтації з Російська Федерація.

Вторгнення в Україну має негативні наслідки в економіці. Враховуючи тісні економічні зв'язки Туреччини з росією і України, активізація воєнних дій ускладнила торгівлю Туреччини до сфери енергетики та

сільськогосподарського виробництва, негативно позначилося на туризмі, підприємницькій та будівельній діяльності за кордоном. Підвищення податків на імпорт основних товарів, які негативно вплинули на домогосподарства та промисловість, що вплине на сальдо поточного рахунку та інфляцію. Турецька ліра створила додатковий економічний тягар по відношенню до дол. США в домогосподарствах, компаніях, фермах.

Незважаючи на всі труднощі, Україна досягне зближення з Туреччиною. І ключовим фактором може стати оборонна співпраця, яка розвинулась між країнами за останні роки.

Військово-технічне співробітництво між Україною та Туреччиною триває тривалий час. Контракт між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про оборонно-промислове співробітництво від 18 вересня 2008 р. є договірно-правовою основою, яка регулює відносини між країнами у сфері протиповітряної оборони. співробітництва – Спільна українсько-турецька комісія з питань оборонно-промислового співробітництва[1]

Лише з початком російської військової агресії проти України у 2014 році співпраця між країнами серйозно активізувалася. Була сформована сімейна контактна група, до складу якої увійшли представники ДК «Укроборонпром», спецекекспортерів-учасників Концерну, Посольства України в Туреччині, а також представники Департаменту промислової промисловості (ДПР).

У серпні 2019 року українська держкомпанія «Укрспецекспорт» і турецька компанія Baıkar Defense створили спільне підприємство з виробництва високоточної зброї, включно з розробкою безпілотної Акінци з українськими безпілотною. Ці безпілотної надійшли на озброєння турецької армії в серпні 2021 року.

У 2018 році Україна отримала від турецької компанії Baıkar безпілотної Baıkar TB2, які були представлені на 30-му параді до Дня

Незалежності, а в жовтні 2021 року вперше були використані в боях на Донбасі[22].

Після масової атаки з боку росії використання цих безпілотників охопило населення в Україні та за кордоном. За однією з версій, Ваурактар привернув увагу російської ППО під час ракетного удару по крейсеру "Москва" в квітні, який закінчився загибеллю флагману Чорноморського флоту.

Крім того, слід згадати захід IDEF 2019, який проходив у Туреччині на початку 2019 року. Як свідчить той факт, що країни активно працюють над створенням КАЗ «Пулат» (основою якого є українська розробка – «Заслон-Л») для ЗС Туреччини, це ще й наступний пост для подальшого розвитку СГД між країнами. Під час церемонії відкриття ДК «Укроборонпром» було підписано Меморандум корпорації ASFAT (Туреччина) щодо експорту продукції українського оборонно-промислового комплексу до Туреччини, а також передачі технологій для розробки та виробництва потужної зброї. Передбачена можливість спільних дій у виробництві високоточної зброї та інших видів озброєння і військової техніки. Крім того, турецька сторона висловила зацікавленість у закупівлі газових турбін заводу "Зоря-Маспроект", які будуть включені в угоду "Укроборонпрому", для бойових надводних кораблів Корпусу національної оборони.

Також «Спецтехноекспорт» парафував контракт з турецькою державною корпорацією «Makina ve Kimya Endustrisi Kurumu» (МКЕК) на поставку 120-мм реактивного снаряда «Конус» на завод державного підприємства «ДККВ «ЛУЇ». Перший етап контракту передбачає заміну 120-мм керованих ракет Konus і їх установку на турецькі основні бойові танки. Після цього, в результаті передачі стороною технологій, українські керовані ракети будуть вироблятися на потужностях МКЕК.

Загалом плідна співпраця між країнами продовжується і є простір для подальшого розвитку. Потенційними напрямками є спільне виробництво

та/або доставка транспортних листівок виробництва ДП «Антонов»; розширення співпраці в напрямку безпілотних літальних апаратів; інтеграція систем динамічного та активного захисту в турецьку бронетехніку; розробка та виробництво силових установок для бронетехніки; розробка та виробництво пасивних радіолокаційних станцій та оптико-електронних пристроїв.

Туреччина є одним із найнадійніших торгових партнерів України. Товарообіг між Україною та Туреччиною у 2021 році зріс на 60 відсотків і досягне майже 7,5 млрд доларів, при цьому потужний український експорт становитиме 4,1 млрд доларів, імпорт – 3,2 млрд доларів. В основному Україна продавала турецьке зерно та чорний метал (Додаток Г).

Перед нападом росії Україна та Туреччина підписали угоду про вільну торгівлю, переговори про яку велися багато років: мита були знижені до нуля на 95% товарів. Угода не була ратифікована Верховною Радою і не набула чинності.

Що стосується думок щодо російсько-українського конфлікту, то Турецька Республіка демонструє беззаперечну підтримку територіальної цілісності України. Проте вона займає особливу позицію щодо російського вторгнення, яка сформована регіональними інтересами та оцінкою періоду двосторонніх відносин зі сторонами конфлікту.

Сподівання Туреччини на дипломатичну та гуманітарну підтримку України. Водночас вона не готова до конфронтації з РФ, помилки загрожуватимуть її економічним інтересам. Таким чином, Туреччина не виконала санкції, введені проти РФ. Залишається ймовірність використання російськими компаніями території Туреччини для обміну санкціями.

Продовження російсько-українського конфлікту загрожує інтересам Туреччини. У разі обмеженого збройного протистояння турецька влада може використати це для зміцнення своїх позицій на міжнародній арені (покращивши імідж на Заході за допомогою України). Однак широкомасштабна війна підносить позиції Туреччини і вимагає від неї

шахрайства. Війна загострює протистояння в Чорноморському регіоні та додає сміливості деяким поза регіональним членам НАТО, що суперечить традиційним принципам турецької політики в Чорноморському регіоні.

Негативною тенденцією останньої години є поширення анти західних настроїв у турецькому суспільстві. У будь-якому разі Україну сприймають як друга держави та важливого партнера Туреччини. Проте критичний погляд на політику США та європейських країн призводить до дуже ефективних оцінок зовнішньополітичних процесів, особливо причин російсько-українського конфлікту.

Як висновок, можна сказати, що Туреччина зацікавлена у швидкому припиненні конфлікту – або принаймні в його активній фазі – і хоче використати потенціал посередника між Україною та РФ. Тому Туреччина намагається не лише перевірити поточну політику безпеки ближче до своїх кордонів, а й покращити свою політику на міжнародній арені. Для турецької влади це питання є важливим через внутрішньополітичні чинники

2.3 Україна та Туреччина на шляху до ЄС: основні проблеми євроінтеграційного процесу

Євроінтеграція – можливість для обох країн у моделюванні економіки, подоланні технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій та новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності виробників промислових товарів, вихід зі світової відсталості. Україна, в свою чергу орієнтується на динаміку моделі соціально-економічного розвитку провідних європейських країн.

Згідно з домовленістю Європейського Союзу прямо визначено лише два критерії членства. Країна, яка хоче бути членом, має відповідати

географічному критерію, поважати та дотримуватись цінностей, на яких ґрунтується ЄС (політичні критерії) [23].

Членство у ЄС вимагає наявності інституційної стабільності, що гарантуватиме демократію, верховенство права, захист прав людини, повагу та захист меншин, існування функціональної ринкової економіки, а також вміння справлятися з конкуренцією у ринковій економіці всередині Союзу.

На перший погляд, процедура подачі заявки зрозуміла та доступна, але слід враховувати політичні та економічні реалії. Яскравим прикладом того, наскільки процес вступу може бути затяжним й невдалим до Європейського Союзу, є досвід Туреччини.

Загалом можна виділити дві великі групи проблем, які стоять на шляху євроінтеграційного процесу цих країн.

До першої групи належать проблеми: проблеми економічного характеру, які пов'язані з досить низьким рівнем розвитку економік України та Туреччини; проблема адаптації законодавства до європейських стандартів. Ця група пов'язана з готовністю країни до вступу в ЄС, оскільки це питання вже вирішується політичними елітами, можливо, за соціологічними дослідженнями певна частина транскордонного населення України та Туреччини негативно ставиться до євроінтеграції.

Проблеми другої групи полягають в тому, що європейське законодавство не готове включити українців і турків до Євросоюзу, тому що вони при вступі до ЄС, стають одним з найбільших представників у Європарламенті, а отже стають найвпливовішими членами. Тож у європейській громадській думці є небажання приймати нових членів.

Туреччина досі не є повноправним членом Європейського Союзу. Аналіз робіт сучасних вчених включає в себе переважно актуальний стан турецьких відносин та перспективи вступу Туреччини до Європейського Союзу. Детально представлено хід переговорного процесу та впровадження реформ, а також культурні, релігійні та політичні причини, які стоять на шляху

прогресу Туреччини. Аналізуючи фактичні обставини, фактори та перешкоди можна розділити на дві групи: політичні та релігійні.

В першу чергу варто звернути увагу на проблему республіки Кіпр. Кіпр, який фактично розділений на дві частини – Турецька Республіка і Північний Кіпр. Так і в Україні присутня дана проблема була ще в довоєнний стан: АР Крим та Донбас. Іншою складовою політичного чинника Туреччини є причетність Європейського Союзу до нестабільності демократичних інститутів щодо гарантій та захисту прав і свобод людини. Похитнула впевненість у стабільній політичній ситуації спроба державного перевороту у 2016 році. Група військ намагалася захопити владу в країні та усунути її. Представники країн членів ЄС не висловили свою позицію щодо подій, а звернулись з офіційними заявками вже після завершення подій, зокрема після підтримки США.

Не менш важливий і релігійний аспект. Серед країн ЄС є побоювання посилення ісламських тенденцій. Сама релігія є найпоширенішим об'єднуючим елементом європейських країн, сформованою системою світоглядно-цивілізаційних цінностей, і церквою та її вчення закладали підґрунтя моно-етичного виховання людини та громадянина. Посилення уваги до релігії в країнах ЄС та майбутніх членів спільноти зумовлене насамперед процесом формування нової європейської ідентичності. І поряд з універсальними демократичними цінностями саме християнська спадщина притаманна більшості народів Європи, часто є визначальною цивілізаційною рисою європейців [21, 23].

Варто розглянути фактори, що гальмують рух України до ЄС: по-перше, це повільність у здійсненні економічних реформ, по-друге, відсутність помітних результатів внутрішніх соціально-економічних перетворень; по-третє, відсутність консенсусу щодо європейського вибору серед населення та відсутність у суспільстві досвідчених експертів з євроінтеграції, насамперед серед політичної еліти та державних службовців України; по-четверте,

помітний розрив у рівнях економічного розвитку України та європейських країн; по-п'яте, значна різниця в рівні життя населення; по-сьоме, неузгодженість правових систем.

Європейський Союз є найбільшим економічним партнером України для іноземної промисловості. Ні російська агресія, ні насильство на це не можуть вплинути. Україна лише вдвічі збільшила експорт до ЄС у 2021 році. Це металургійна промисловість, сільськогосподарська продукція, машинобудування [2].

Україна експортує не тільки товари, ІТ-експорт торік перевищив 5 мільйонів доларів. Також Україна посідає перше місце серед країн Східної Європи за привабливістю для ІТ-аутсорсингу. Український експорт до ЄС у 2021 році склав 8,3 млрд дол. Отже, Україна має великий потенціал для економічних і торгових відносин з ЄС. Україна має 30 відсотків світових чорноземів, одну із найбільших територій родючих ґрунтів у Європі [26].

23 червня 2022 року країни члени Європейського Союзу проголосували за надання Україні статусу країни кандидата на вступ до Європейського Союзу. Проте, надання статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу це тільки перший крок. На шляху до вступу Україні необхідно провести низку реформ та адаптувати українське законодавство у відповідність до європейських критеріїв [26]. Європейським Союзом було надано ряд вимог, які необхідно виконати на шляху до європейської інтеграції.

Політичні переваги інтеграції до ЄС пов'язані з просуванням надійних механізмів політичної стабільності, демократії та безпеки [25]. Зближення з ЄС є запорукою, а виконання його вимог – інструментом розвитку демократичних інституцій. Крім того, членство в ЄС відкриє шлях для створення структур колективної безпеки в Європейському Союзі, забезпечить більш ефективну координацію з європейськими країнами у сфері експортного контролю та нерозповсюдження зброї масового знищення, а також уможливить співпрацю в боротьбі з терористичною організованою

злочинністю, контрабандою, нелегальною імміграцією, торгівлею наркотиками. Проведемо на прикладі двох країн SWOT-аналіз вступу до ЄС (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 SWOT-аналіз євроінтеграції Туреччини та України. Джерело: складено автором самостійно.

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>1. Політичні вигоди:</p> <ul style="list-style-type: none"> - європейська колективна безпека. <p>2. Економічні вигоди:</p> <ul style="list-style-type: none"> - макроекономічна стабільність; - додаткові інвестиції економіку; - надання субсидій сільському господарству; - отримання позитивного сальдо торговельного балансу; - спільні митні тарифи; - кількісні обмеження імпорту; - антидемпінгова політика; - протекціонізм і контроль експорту. <p>3. Соціальні вигоди:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ефективний захист прав людини в інституціях ЄС; - відкриття кордонів для вільного пересування населення; - забезпечення високого рівня життя населення. 	<p>1. Політичні недоліки:</p> <ul style="list-style-type: none"> - часткова втрата суверенітету; - невизначеність стратегій розвитку ЄС; - погіршення відносин з країнами СНД. <p>2. Економічні недоліки</p> <ul style="list-style-type: none"> - втрата конкурентоспроможності певних галузей; - складність переходу на європейський рівень цін; - квотування певних видів товарів. <p>3. Соціальні недоліки</p> <ul style="list-style-type: none"> - ускладнення візового режиму із східними сусідами.
Можливість	Загрози
<p>1. Політичні перспективи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - створення стабільних політичних систем; - сприйняття країн як важливого суб'єкта політичних відносин. <p>2. Економічні перспективи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу; - впровадження стандартів КС у виробництво. <p>3. Соціальні перспективи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - формування середнього класу; - Реформа освіти, охорони здоров'я, соціального захисту. 	<p>1. Політичні загрози:</p> <ul style="list-style-type: none"> - небезпека втягування Туреччини в цивілізаційне зіткнення між Заходом і мусульманським світом. <p>2. Економічні загрози:</p> <ul style="list-style-type: none"> - можливе переміщення шкідливого виробництва; - використання країн як сировинних держав; - використання дешевої робочої сили. <p>3. Соціальні загрози</p> <ul style="list-style-type: none"> - поглиблення демографічного спаду; - нелегальна міграція та відтік кадрів.

Таким чином, Україна і Туреччина пішли абсолютно різними шляхами до ЄС і опинилися на різних рівнях інтеграції. Туреччина неодноразово була асоційованим членом Європейського Союзу, що давало їй переваги перед

Україною. Водночас можливість вступу Туреччини до ЄС викликає найбільший спротив у громадян, які проживають у країнах-учасницях союзу. Україну традиційно критикують за високий рівень корупції, а істотною перешкодою є небажання Туреччини визнати Республіку Кіпр. Серйозною проблемою для обох країн є низькі економічні показники, далекі від європейських. Дипломатичні відносини стали досить напружені. Але незважаючи на все Туреччина офіційно продовжує курс на вступ у Євросоюз. З приводу України: з урахуванням впливу інтеграційних факторів однозначно перспективнішими є політична, економічна та соціальна сфери держав Євросоюзу. Вона вже зробила багато роботи, тому буде найближча перспектива до членства в ЄС.

Висновки до розділу 2

Економіка України поступово адаптується, після шоку у березні ділова активність відновлюється, операційні показники окремих підприємств, а також дані платіжного балансу. Варто зазначити, що Державна Статистика України частково призупинив публікацію всієї публікації на період воєнного стану, тому аналіз повної картини неможливий.

Але ж сьогодні є підстави можливості вийти на новий рівень Українсько-Турецьких взаємовідносин, за умови ефективної української дипломатії. Мова йде, першочергово, про розроблення стратегічного бачення пріоритетів співпраці замість рекреативного підходу до двосторонніх відносин, притаманного українській зовнішній політиці.

Також необхідно відзначити, що у двосторонніх відносинах між Україною і Туреччиною як економічна, так і політична сфера співпраці містить великий потенціал, тож важливим завданням зараз є визначення і

реалізація перспективних аспектів цієї співпраці, що буде метою подальшого розвитку.

Щодо контексту інтеграційного процесів країн, в контексті даного дослідження, слід розуміти, що євроінтеграція для України та Туреччини – це шлях покращення економіки, залучення іноземних інвестицій та нових технологій, підвищення конкурентоспроможності товаровиробників країн, інтеграційного об'єднання кваліфікованої робочої сили, товарів, послуг, факторів виробництва. Співробітництво з ЄС це можливість досягти високих стандартів, що притаманні європейському середовищу, підвищення життю та добробуту населення.

РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТУТИЦІЙНИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЧИННОЮ

3.1 Вектори співпраці у сфері морської логістики та оборонної промисловості

Інвестори зацікавлені в секторах, які створюють високу додану вартість і продукти, які можуть бути конкурентоспроможними на світових ринках. Україна перерахувала 10 галузей, які мають значний інвестиційний потенціал:

- оборонно-промисловий комплекс (43 млрд дол. інвестиційного потенціалу). Захист держави і гарантія нашої безпеки в майбутньому. Адже одна з найпотужніших армій Європи — Збройні Сили України — досі потребує постійного постачання. Крім того, розвиток військово-технічного та оборонно-промислового комплексу спрямовує експортний потенціал країни;

- металургія та металообробка (інвестиційний потенціал 26 млрд дол.). Україна має досвід високотехнологічних металургійних процесів і повного циклу виробництва титану і титаносодержащої продукції. Здатний зберегти нішу на ринку чавуну прямого відновлення та «зеленої» металургії;

- енергетика (інвестиційний потенціал 177 млрд дол. США). Ми можемо виробляти десятки і, можливо, сотні гігават «зеленої» електроенергії та мільйони тонн «зеленої» води. Давайте запропонуємо європейську альтернативу «жорстокій» російській енергетиці;

- природні ресурси (інвестиційний потенціал 5,6 млрд дол.). Україна багата мінеральними ресурсами у високій концентрації та у прямих кількостях один від одного. Країна має значні запаси вугілля, залізної руди, природного газу, марганцю, солі, нафти, графіту тощо;

- комплекс «Агропромислов» (інвестиційний потенціал 34 млрд дол.). Україна вважається «житницею Європи», але вона також буде «продовольчим кошиком» світу. Ми хочемо нарощувати переробні потужності, розвивати галузі з високим рівнем доданої вартості, такі як виробництво м'яса, виробництво молока, садівництво;

- логістика та інфраструктура (інвестиційний потенціал 123 млрд дол. США). Географічне положення України робить її важливим транзитним коридором для торгівлі. Логістика — одна з найважливіших галузей економіки, яка має мережу залізниць і автомобільних доріг, морських і річкових портів, аеропортів;

- промислове виробництво (інвестиційний потенціал 16 млрд дол.). Україна має широку мережу машинобудівних галузей, які виробляють турбіни та електрогенератори, альпіністські мотузки, гірниче та сільськогосподарське обладнання, верстати, авіаційні двигуни, технологічне обладнання для легкої та харчової промисловості;

- деревообробка та виробництво меблів (інвестиційний потенціал 5 млрд дол.). Україна може стати меблевою фабрикою. Маємо ресурсну базу та кваліфіковану логістику для доставки готової продукції;

- фармацевтика (інвестиційний потенціал 19 млрд дол. США). Ця галузь є однією з провідних інвестиційних компаній. Українські фармацевтичні підприємства відповідають міжнародним стандартам, більшість виробництв частково відкриті відповідно до GMP;

- інноваційні технології (інвестиційний потенціал 11 млрд дол.). Ми першими перевели більшість особистих офіційних та державних документів на цифрові рішення. Україна посідає 4 місце у світі за обсягом фінансових операцій з мобільними пристроями. І четвертий у світі за кількістю користувачів криптовалюти.

Представників США, Німеччини, Великої Британії, Польщі та Туреччини цікавлять найбільші інвестиційні можливості в Україні в таких сферах, як: інноваційні технології, аграрна економіка, фінансовий сектор, логістика, енергетика, мінеральна та оборонна промисловість.

Після здобуття Україною незалежності, українсько-турецькі відносини розвивалися досить інтенсивно. Активним є політичний діалог та співпраця в рамках міжнародних та регіональних організацій. Показовим у цьому плані стало співробітництво в рамках Організації Чорноморського економічного співробітництва, організатором створення якої виступила Туреччина, а ініціатором перетворення її в міжнародну структуру – Україна. Відбувалася підтримка ініціатив один одного в рамках ООН та інших міжнародних організацій.

У системі морського сполучення між Україною та ТР регулярно здійснювались поромні сполучення: порт Іллічівськ-Дерінге, Іллічівськ-Стамбул - вантажний порт Хайдарпаша, Євпаторія-Зонгулдак та Скадовськ-Зонгулдак. що Севастополь-Зонгулдак.

Враховуючи наявність у порту «Південний» залізничної транспортної інфраструктури, проект зазначеного сполучення Одеса – Стамбул для транзиту великовагового транспорту з території України до Польщі, інших країн Центральної та Східної Європи (Чехії, Словаччини) , Угорщина, Білорусь) і країни Балтії (Литва), Латвія, Естонія). На думку обох сторін, початок цієї поромної співпраці сприятиме збільшенню транспортних перевезень на лінії північ-південь, а також включенню турецьких транспортних і торговельних компаній до проекту українсько-білорусько-литовського комбінованого залізничного транспорту. «Вікінг» [27]

Важливим аспектом у посиленні транспортно-економічного значення проекту «Вікінг» для обох країн є початок практичної роботи з реалізації проекту залізничного сполучення між Україною та ТР українською компанією «Укрфері» та керівництвом д-ра. морський порт у Самсуні. Відповідно до

Протоколу, підписаного між сторонами 2 грудня 2010 року[1], необхідно внести конкретні зміни в умови реалізації існуючого залізнично-поромного терміналу в порту Самсун. Також припустимо, що поромна лінія Одеса-Самсун у майбутньому буде включена в сотні поромних сполучень між Україною, Болгарією та Грузією.

Реалізація всього проекту дозволить створити новий транспортний коридор КС - ТР з мінімальними погодинними параметрами, що з'єднає в ТР вантажі не тільки з країн Балтії, Центральної Європи, але і їх транзит до Ірану, Іраку та інших країн Близького і Середнього Сходу.

За для створення умов для реалізації та відновлення перевезень морським водним транспортом, збільшенню обсягів перевезень, та покращення інфраструктури загалом потрібні такі заходи:

- знаття морської блокади морських портів України і звільнення окупованих територій;
- розмінування морської акваторії;
- розвиток та модернізація існуючих портів;
- проведення ремонту і модернізації наявних суден;
- налагодження логістики;
- розробка ефективного фінансового механізму для відновлення конкурентоспроможності українського судно виробництва.

Останніми роками на перший план виходить українсько-турецьке співробітництво у сфері оборонно-промислового комплексу, яке помітно розвивається з однаковими перспективами виробництва та кооперації завдяки спільному інтересу держави, можливості фінансування, обмін досвідом і високими технологіями на взаємовигідних умовах. Обом країнам необхідно прорахувати поточну безпечну ситуацію в регіоні та збалансувати свої інтереси, адже Туреччина зосереджена на посиленні власної обороноздатності шляхом «приборкання» іноземних технологій на кордоні Заходу та РФ, а Україна працює над збереженням її потенціал у сфері оборонного комплексу

через партнерство з Туреччиною. Україні також слід враховувати ризики напруженості між своїм стратегічним партнером США та Туреччиною.

Сьогодні українські компанії співпрацюють з турецькими компаніями за такими напрямками, як: постачання широкого асортименту запасних частин і комплектуючих до озброєння та військової техніки; капітальний ремонт вертольотів, навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів; оснащення модулів бойових літаків турецького виробництва ракетними установками з прикриттям; виробництво та закупівля турбогвинтових двигунів; виробництво комплексів активного захисту. Українська промисловість активно співпрацює з такими турецькими компаніями, як «Aselsan», «Rocketsan», «Havelsan», «МКЕК», «Delta Defense», «Baykar Makina» та багатьма іншим. У 2019 та першому 2020 роках загальний експорт українських товарів з військовим визнанням до Туреччини становить 40 мільйонів дол. США[2]. Натомість Україна за останні два роки вклала значні кошти в закупівлю турецьких безпілотників (майже 70 мільйонів доларів) і військових радіостанцій у кредит від турецької сторони (кілька сотень мільйонів євро).

Україна закуповує у Туреччини BPLA Bairaktar TV2[29], який активно використовується для відсічі російської агресії. Керівництво Baykar Makina неодноразово демонструвало свою проукраїнську позицію, що дозволило продовжити стабільне партнерство у цій сфері. Перспективним напрямком двосторонньої спільної діяльності є проект будівництва на території України заводу з виробництва безпілотних літальних апаратів «Байрактар». За останніми даними, навіть в умовах повного вторгнення росії в Україну турецька сторона не відмовляється від реалізації цього проекту [33].

Українсько-турецька військово-технічна співпраця розвивається і по інших напрямках. Прикладом спільного проекту є створення бойового модуля Serdar, розробленого турецькою компанією «Aselsan» та українськими підприємствами (ДККБ «ЛУЧ» та «Спецтехноекспорт»). Турецькі партнери є розробниками електронних систем модулю, натомість українська сторона

постачає озброєння для нього (протитанкові комплекси «Скиф») та системи наведення для них[29].

Ще одним важливим кроком у турецько-українській співпраці є виробництво двигунів. Після підписання Військово-рамкової угоди стало можливим активізувати діалог між JP «ГТК «Zorja»-«Masproekt», який увійде за контрактом Державного концерну «Укроборонпром» і турецької компанії «LODOS Propulsion Enerji Sanaii ve Ticaret A.S» [32]. Вибір на користь українських двигунів був обраний за відсутності альтернативи Туреччині, і співпраця із західними компаніями може припинити регулярні геополітичні виклики.

Створиться основу для розвитку бізнесу між сторонами для 21 прямого військового співробітництва (на додаток до 30, які вже існують) [1]. Очікується, що це вимагатиме створення робочої групи для розмежування та розвитку співпраці між сторонами у 21 основній сфері військового співробітництва (на додаток до 30 уже наявних), таких як: військова підготовка та освіта; взаємна участь у тренуваннях або спільних навчаннях в активному форматі або в ролі спостерігача; оборонна промисловість; обмін секретною військовою інформацією; логістична компанія, гранти та логістичні системи; співробітництво у сфері військової медицини та охорони здоров'я; зв'язок, електроніка, інформаційні системи та кібербезпека; миротворчі та гуманітарні операції, а також операції по боротьбі з піратством; обмін персоналом для підвищення кваліфікації; обмін інформацією та досвідом у сфері військових науково-технічних досліджень; наукова, громадська, спортивна та культурна діяльність; навчання та обмін інформацією щодо протидії мінам і саморобним вибуховим пристроям; навчання та обмін інформацією та досвідом у рамках операцій з ліквідації наслідків постійних катастроф; військова історія, архіви, видання, видавнича справа та музеєзнавство; співробітництво в галузі досліджень, розробок і технологій.

Економічні досягнення, розвиток національної військової промисловості та розвиток потужних збройних сил перетворили Туреччину з другосортного члена НАТО, в роль якого вона давно приймалася, на потужного гравця зі своїми геополітичними інтересами. А отже, посилили зростання та залучення турецького чинника в регіональні та світові події.

Тому, з точки зору національної безпеки, співпраця з Туреччиною у сфері військової оборони для України є надзвичайно важливою. Продовжуючи тенденцію останніх 4-5 років, військово-технічна сфера здатна стати локомотивом модернізації української промисловості через реалізацію вітчизняних проектів. Роль каталізатора цих процесів відіграватиме фінансова допомога Туреччини, трансформована у міжурядову угоду про військово-фінансове співробітництво, а також нещодавно започаткований формат діалогу «квадрига». Хоча форма військово-технічного співробітництва є видимим зовнішнім ефектом для України з точки зору підвищення продуктивності та економічної ефективності, це відбувається не лише через участь українських комплектуючих у турецькому виробництві, а й турецьких в українському. Проте інтерес Туреччини до співпраці зумовлений наявністю в Україні унікального технологічного багажу і триватиме до впровадження запозичених технологій у турецьке виробництво. Тому найбільш бажаним для Української держави є збільшення інвестицій у національну сферу оборонного виробництва, особливо у специфічні для неї дослідження та розробки.

3.2 Стратегічні напрями розвитку українсько-турецьких відносин у контексті пріоритетних завдань України після завершення військових дій

Для України, враховуючи стрімку зміну світової ситуації та появу нових регіональних і глобальних інтересів, а також встановлення нових пріоритетів

у зовнішньополітичному курсі ТР, актуальним є активізація та розвиток нового формату відносин з ТР для:

- розвиток існуючих відносин і переведення їх на стратегічний рівень, відродження пріоритетного партнера в Чорноморському регіоні;

- співпраця з використанням досвіду та підтримка шляху до європейських структур та співпраця з євроатлантичними структурами;

- формування передумов для кооперації та стандартизації джерел і способів енергопостачання, визначення активної ролі України у формуванні нової системи транспортних комунікацій на євразійському просторі та транзиту енергії з Близького Сходу та Каспійського моря до Європи. ;

- інвестиції в Україну, значні інвестиції за сприятливих умов та українські інвестиції в Туреччину, відкриття збуту для багатьох видів можливого ринку українських пропозицій, у тому числі військово-технічної, сільськогосподарської та інших видів продукції;

- формування нової системи безпеки в Чорноморсько-Каспійсько-Середземноморському регіоні, співпраця у вирішенні регіональних конфліктів;

- використання кримськотатарського чинника як мотиву посилення співпраці щодо розвитку Кримського півострова, врегулювання становища кримських татар та розвитку між цивілізаційного діалогу;

- просування українських економічних проектів у співпраці чи за підтримки ТР у країнах Азії, Балкан, Близького та Середнього Бумену;

- співробітництво з метою проникнення на ринки третіх країн, таких як Ірак, Україна та Туреччина, наприклад, можливе співробітництво в таких сферах:

- а) будівельно-підрядні роботи (співпраця з українськими компаніями може знизити вартість майбутніх проектів і таким чином отримати перевагу в тендерах);

- б) реконструкція старих цементних заводів;

в) довгострокова оренда підприємств для спільної роботи (нафтохімія, добрива та ін.);

г) партнерство для спільної участі в якості генпідрядників або субпідрядників у міжнародних тендерах;

д) дослідження компенсаційних кредитних коштів Екімбанку та інших міжнародних кредитних організацій з метою їх використання на експорт до Іраку або для господарських підприємств;

е) створення спільної бази даних щодо обміну інформацією щодо відновлення Іраку та тендерів і компаній;

є) співпраця з реконструкції електростанцій, нафто- і газопроводів;

ж) поставки з України основних товарів, газопроводів, нафтопроводів, арматури та металоконструкцій, цементу, деревини, скла та ін.;

з) використання української транспортної авіації;

и) постачання танкерів українського виробництва для перевезення сірої нафти. Крім того, не виключається можливість передачі в лізинг рухомого складу української залізниці турецьким компаніям.

Щодо перспективного напрямку співпраці між Україною та Туреччиною, то перш за все, варто звернути увагу на рекреаційну сферу. В якому контексті доцільно було б домовитися про довгострокову поступку Туреччині курортів на території АР Крим. Такий крок з боку Туреччини, надає можливість використання успішного досвіду створення курортів, та перш за все інвестиції. Враховуючи господарську потребу розвитку Автономної Республіки Крим після повернення її під юрисдикцію України, розташування в ньому стабільності, такі дії сприяють досягненню поставлених цілей.

Перспективний напрямок для подальшого розвитку можливо є підтримка Туреччини у створенні та розвитку України індустріальних парків, враховуючи значний досвід турецької сторони у цій сфері.

В інтересах України продовжувати співпрацю з Туреччиною в гуманітарній сфері. Зазначимо, що з 24.02 до Туреччини прибуло 420 тис. осіб.

громадянин України, а їх на їх території близько 40-50 тисяч [2]. Враховуючи велику кількість мігрантів із Сирії, Туреччина не могла організувати серйозну фінансову допомогу українським біженцям.

З метою розвитку стратегічного партнерства України та Туреччини, такі ж кроки вважають доцільними:

1. Отримання заходів ОКТ для вивчення можливості надання Туреччиною автономні торгові преференції для України;

2. З огляду на економічні наслідки війни в Україні та тривалий процес післявоєнне відновлення, робота з турецькою стороною:

- взаємоприйнятні механізми додаткового захисту українських виробників вразливі сектори економіки;

- можливість компенсації за застосування тарифного розкладу України від наслідок надзвичайної ділової ситуації в Україні та необхідності відновлення експорт орієнтованих галузей економіки України.

3. Розробити з турецькою стороною комплекс заходів, необхідних для забезпечення стабільного та безпечного судноплавства в Чорноморському регіоні (особливо в зоні застосування морських пасток української продукції);

4. Пропагувати позицію України в турецьких ЗМІ відображення реальних подій, що відбуваються в Україні на тлі розпаду росії повномасштабна війна проти українського народу, спрямована на російський кордон пропаганда та наратив;

5. Відкрити торгове представництво України в Туреччині для просування українського бізнесу у Туреччині;

6. Запропонувати план створення спільних підприємств українських і турецьких компаній у сфері сільського господарства, промисловості, туризму тощо.

3.3 Шляхи вирішення інтеграційних проблем України

Звичайно, інтеграційні процеси відбуваються болісно та стрибкоподібно, що повністю відповідає ступеню економічного розвитку та потенціалу, темпи та ефективність відбуваються болісно та стрибкоподібно, що повністю відповідає ступеню економічного розвитку та потенціалу, темпів та ефективності місце в країнах з часниковими економічними реформами. Враховуючи різний рівень ринкових трансформацій та несумісність економічного потенціалу, метою якого є регіоналізація економічної інтеграції. Підставою для підтвердження цього є SWOT-аналіз (табл. 3.3) українських інтеграційних процесів та факторів, що впливають на функціонування та розвиток європейських країн.

Таблиця 3.3 SWOT-аналіз міжнародної інтеграції України до ЄС. Джерело: складено автором самостійно

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none">1. Конкурентні переваги (багаття природних ресурсів, великий ринок збуту, удачливе географічне розташування);2. Науково-технологічний потенціал (високий рівень авіаційних, хімічних, біохімічних технологій, систем захисту небезпечних хімічних виробництв тощо; високий рівень освіченості серед населення);3. Кваліфікована дешева робоча сила;4. Членство України в СОТ;5. Уніфікація багатьох сфер до міжнародних стандартів, для розширення на зарубіжні ринки;6. Мережа комунікацій, енергетичних систем, інфраструктури.	<ol style="list-style-type: none">1. Залишки економічної кризи від COVID-19, «економіки воєнного часу»;2. Недостатній рівень системи стандартизації і сертифікації товарів і послуг;3. Низький рівень конкурентоспроможності;4. Недостатній рівень, за світовими мірками, транснаціоналізації;5. Високий відсоток тіньової економіки і корупції;6. Високі бар'єри входу на ринок, неефективність податкових(митних) систем, невідповідність првових систем принципам відкритої економіки.

Можливості	Загрози
1. Інтенсивний розвиток України за використання ресурсної бази; 2. Підвищення конкуренції, поява сильних конкурентоспроможних компаній; 3. «Ефект масштабу»; 4. Європейський досвід в економічних і політичних сферах.	1. Падіння попиту на природно-сировинні товари 2. Зростання конкуренції, зменшення бар'єрів, що в свою чергу, може витіснити компанії, що може привести до закриття національних компаній, зростанню безробіття тощо; 3. Зростання податків; 4. Перетворення України на «периферію» ресурсного сегменту; 5. Поширення кризових явищ.

Виходячи з проведеного SWOT-аналізу процесів євроінтеграції України до європейського економічного простору можна виділити такі, найбільш перспективні, на думку автора, напрямки:

1. Сформування ефективних транзитних коридорів між державами ЄС. Транзитні країни отримують:

- прямі іноземні інвестиції в розвиток інфраструктури, що у післявоєнний час буде необхідно;
- стають об'єктами впровадження сучасної техніки і технологій;
- сприятиме вирішенню соціальних проблем (створення нових робочих місць, об'єктів життєзабезпечення, соціально-економічної інфраструктури).

Питома вага транспортних послуг у валовому національному продукті України наближається до 9%, вартість основних виробничих фондів – 8%, чисельності працюючих у галузі – 5,6% від загальної чисельності зайнятих в економіці [2]. . Транзитні можливості України починаються, перш за все, як певна частка в загальній потужності транспортної мережі. Технологічні потужності національної транспортної інфраструктури спроможні перевезти залізницею понад мільярд тон вантажів, обробити в портах понад 160 мільйонів гривень вантажів і доставити трубопровідним транспортом близько 200 млн. грн. вуглеводнів. Значна частина цих повноважень зосереджена на виконанні транзитних функцій. За оцінками експертів, найбільш очевидний

транзитний потенціал України використовується на 70%, 50% – на громадському транспорті. Водночас слід зазначити, що транзитний потенціал використовується не повністю. Україна залишається країною з нереалізованими транзитними можливостями.

Завдяки своєму географічному положенню Україна відіграє важливу роль в організації транскордонних перевезень між Європою та Азією, як частина міжнародних транспортних коридорів і транснаціональних транспортних мереж. Через територію України проходить центральний міст, у межах якого позначені основні залізничні та автомобільні шляхи, що проходять у напрямку нових європейських транспортних коридорів мережі TEN-T, у тому числі водний міст, що з'єднує Чорноморську зону з Середземне, Балтійське, Баренцове та Червоне моря та Суецький канал, а також внутрішні водні шляхи.

Нереалізований транзитний потенціал і надалі залишатиметься актуальною темою для нашої країни. Країна конкурує з іншими країнами за транзитні вантажопотоки, обсяг вантажопотоків тільки повітряним транспортом наближається до 70 мільярдів доларів. На рік, тим краще, ми візьмемо на себе, хоча б 15-20% від загального обсягу, який однаково потужно створюватиметься в новій галузі – несировинній і дуже високотехнологічній.

З метою використання транспортно-комунікаційної системи України для збалансованості інтеграційних процесів необхідно зробити наступні дії:

- удосконалювати нормативно-правове, технологічне та інформаційне розвиток роботи єдиного транспортного комплексу, гармонізувати механізми надання транспортних послуг;

- підвищити конкурентоспроможність національних машинобудівних підприємств та сервісних компаній, поширення та впровадження інновацій;

- створення об'єктивних можливостей модернізації транспортних засобів та зниження негативних факторів, що впливають на цінову політику транспортного комплексу.

2. Формування та реалізація парадигми інноваційного розвитку України.

На сучасному етапі пріоритетним напрямом розвитку національної економіки України, в тому числі сфери економічної безпеки, має стати перехід до моделей економічного зростання, що базуються на інноваціях у всіх сферах діяльності. Це відповідає світовим тенденціям формування постіндустріального суспільства, джерелами якого є знання та інформація. Згідно з даними Світового банку, поточне національне багатство розвинутих країн складається лише з 5% природних ресурсів, 18% капіталу та 77% знань і досвіду [33]. У зв'язку зі зростаючим усвідомленням того, що інновації неможливо придушити та поширити, витрати на дослідження та розробки в розвинених країнах постійно зростають.

ОЕСР спостерігає за чотирма основними центрами світового наукового прогресу - США (35% світового доходу від досліджень і розробок за паритетом купівельної спроможності), Європейський Союз (24%), Японія і Китай (близько 12%). Експорт високотехнологічної продукції зі США становить 32,9% промислового експорту, з Китаю – 32,8%, з України – близько 2% [34].

У цих умовах перехід України до інноваційної моделі економічного розвитку є єдино можливим стратегічним вибором, підкріпленим реалістичними припущеннями реалізації цієї моделі: збережено науково-технічний потенціал; значний освітній потенціал; багаторівнева система освітлює; випічка з різноманітної натуральної сировини. Інноваційний розвиток країни дозволить країні подолати зростаюче технологічне відставання від найрозвиненіших країн світу, помітно збільшити питому вагу високотехнологічної продукції. За такої найбільш раціональної моделі інноваційного розвитку України оптимальним може стати оптимальне поєднання ефективного функціонування сировинного сектору та розвитку високотехнологічних виробництв, які фінансуються за рахунок доходів від сировинного сектору.

3. Формування моделі кластерної економічної інтеграції національної економіки в рамках європейського економічного простору.

Подальший розвиток інтеграційних процесів має відбуватися на основі формування технологічних кластерів, у межах яких поєднуються передові технології, що використовуються в різних галузях і сферах господарської діяльності, з метою прискорення та підвищення якості всього процесу впровадження. товари та послуги споживачам, включаючи нові продукти, створення яких проходить усі етапи від наукових досліджень і розробок до масового виробництва. Наскрізні технології забезпечують високий мультиплікаційний ефект, який формується з багатьох сфер діяльності всіх суб'єктів господарювання, що беруть участь у загальному технологічному циклі, створюючи таким чином нові конкурентні переваги. Результатом такої технологічної кластеризації є підвищення рівня національної конкурентоспроможності в тих сферах, які можуть стати основою для формування нових технологічних кластерів уже в рамках міждержавних економічних інтеграційних об'єднань, підвищення їх конкурентних позицій у глобальному масштабі.

Слід зазначити, що реалізація концепції розвитку інтеграційного кластера може бути ускладнена низьким рівнем розвитку технологій в Україні в цілому. Однак слід враховувати наявність точки науково-технічного потенціалу. Отже, результати наявних досліджень свідчать про те, що розробки вітчизняних науковців із низки критичних нових технологій, які визначають майбутнє інноваційного розвитку, відповідають світовому рівню. Україна має значні науково-технічні досягнення в галузі інформаційно-комунікаційних систем, авіаційних і космічних технологій, в галузі енергетики, які не поступаються іншим розвинутим країнам. Саме ці напрямки досліджень і розробок можуть стати «точками росту» для формування та розвитку технологічних кластерів у рамках інтеграційного економічного об'єднання. Звичайно, формування таких кластерів супроводжуватиметься

структурними змінами в національних економіках, трансформаційними процесами на корпоративному рівні через злиття та поглинання, формуванням міжнародної інноваційної системи, появою нових і зміцненням колишніх між економічних зв'язків. У результаті інтеграційні процеси мають вийти на якісно новий рівень і отримати яскраво виражений вектор розвитку в напрямку посилення конкурентоспроможності у світовому економічному просторі.

Очевидно, що модель формування кластерної економічної інтеграції національних економік має бути багаторівневою, включати кілька етапів розвитку кооперації, які характеризуються різним ступенем взаємозалежності національних економічних систем країн угруповання. . Така узгодженість створює умови для взаємовигідної діяльності учасників різного економічного та технологічного рівнів, зберігаючи при цьому певну диференціацію за продуктами та регіонами їх поширення. Нарешті, подальша реалізація окремих етапів багатоетапної моделі кластерної економічної інтеграції національних економік забезпечує інтеграцію досягнення конкурентоспроможності на світових ринках за рахунок формування ефективної економічної інтеграції в межах пріоритетної позиції економічної безпеки. .

Модель формування кластеру економічної інтеграції включає низку організаційних та економічних заходів.

Рівень 1:

- консолідація та розвиток єдиної митної території з широкою дружньою мережею високотехнологічних торгово-сервісних центрів;
- формування законодавчої бази та інституційної системи електронного обміну;
- зберігання та підтримка власних торгових марок (сільгосппродукція, продукти харчування, транспортна компанія та ін.).

Рівень 2:

- формування унікального технологічного кластера зовнішньоекономічної спеціалізації для підтримки банківської діяльності;
- включення кластерів в інші регіони;
- створення кооперативних зв'язків у центрі та між торгівлею і виробництвом.

3 рівень:

- повноцінне входження України до єдиного економічного простору в рамках ЄС (законодавча база, включення фінансових ринків до єдиної мережі);
- створення єдиного центру торгівлі стратегічними товарами (картельні об'єднання за спеціалізацією).

Враховуючи наявний досвід країни, можна стверджувати, що реалізація моделі кластерної економічної інтеграції може бути успішною лише за умови дотримання таких принципів:

- готовність країни до рівноправних партнерських відносин, заснованих не тільки на комерційному прибутку, а й на конкурентному партнерстві, що дає можливість країні інтегруватися та зміцнювати свої позиції на світовому та регіональному ринку;

- готовність країни діяти відповідно до суверенітету у сфері економічних питань (чим глибша економічна інтеграція, тим більша видимість незалежності не лише в економіці, а й у сфері політичних питань) ;

- готовність прийняти конкуренцію, посилення установок у формі преференцій для суб'єктів національного ринку:

- формування наднаціональних макроекономічних регуляторів (законів, що регулюють органи та механізми), а також створення необхідних національних умов і готовності національних ринкових агентів (починаючи від типу споживачів і виробників, до влади та опозиції) ;

- запровадження добровільних обмежень та зобов'язань національних операторів щодо дотримання ними рівня основних макроекономічних

показників (темپ зростання ВВП, рівень інфляції, рівень дефіциту бюджету, рівень інших сегментів ринку та інфраструктури);

- готовність країни інтеграційного угруповання впливати на стабільність умов розвитку економічного рівня одного з партнерів (стати донором), що взаємна готовність країни залежить від процедури, в т.ч. , більшою мірою, втрачаючи суверенітет;

- обов'язкове дотримання принципу взаємності економічного партнерства, навіть у разі короткострокових відносин донор-реципієнт;

- наявність хоча б однієї спільної мети (чим більше завдань у спальні, тим більше невдач), для досягнення якої відбувається інтеграція;

- наявність спільних економічних, політичних і соціальних інтересів;

- політична, економічна, соціокультурна та релігійна спорідненість прибульців у країні, які інтегруються.

Формування ефективної економічної інтеграції України до європейського економічного простору на основі моделі кластерної інтеграції необхідно здійснювати за кількома напрямками:

- зменшення та усунення адміністративно-бюрократичних бар'єрів (зокрема, кількості корумпованих складів) у сфері зовнішньоторговельних операцій з використанням унікальної системи електронної торгівлі дасть змогу суттєво збільшити як швидкість товарообігу між країнами, так і обсяги взаємної торгівлі. Водночас необхідно брати до уваги додаткові ефекти, пов'язані з цим, а саме орієнтацію торгівлі на інтереси та попит споживачів, стимулювання виробництва в інтегрованих країнах, ініціювання розвитку та передачу між економічними відносинами до рівноправних країн і національних компаній;

- необхідність створення технологічних кластерів для створення спеціальних національних інституцій та механізмів, що регулюють не лише товарні, а й фінансові потоки між країнами, а також забезпечують оптимальні умови для зовнішньої трудової міграції. Функціонування таких інститутів і

механізмів не тільки забезпечує необхідні умови для ефективного функціонування технологічних кластерів інтегрованого об'єднання, а й підтримує розвиток суміжних галузей і виробництв в окремих країнах;

- кластерна інтеграція окремих виробників і видів діяльності на основі наскрізних технологій розширює взаємовигідні економічні зв'язки, виводячи кооперацію на рівень фінансових, комерційних і управлінських відносин. У результаті взаємозалежність партнерів, заснована на спільних інтересах, стає все більш повною, що дає змогу зменшити вплив зовнішніх політичних факторів.

Безумовно, запропонована модель формування кластерної економічної інтеграції національних економік не претендує на повноту, багато з них потребують додаткової та глибшої розробки. Необхідні коригувальні заходи для даного перебігу інтеграційного процесу можуть бути здійснені шляхом активізації правових економічних відносин між компаніями спільних регіонів у форматі промислово-фінансових і торговельних об'єднань типу холдингів, спільних структур, кластерів, консорціумів, тощо. Але найголовніше те, що об'єднання науково-технічного та виробничого потенціалів України та європейських країн за принципом технологічної кластеризації може створити основу для розвитку якісно нових форм ефективної економічної інтеграції.

У нових умовах особливу роль мають відігравати транснаціональні компанії, дочірні компанії та виробничі філії, розташовані в країнах, що інтегруються. Складність установки полягає у неформованій в Україні комплексної нормативно-правової та організаційно-розпорядчої документації (розпорядчої, інформаційної, податкової, ліцензійної) з питань статусу транснаціональних корпорацій як платників консолідованих податків, пільг для інвесторів, цін, механізми формування, розрахунки оплати тощо.

Висновки до розділу 3

Нині для України найголовнішим завданням після завершення військових дій є швидка і практична реалізація реформ у різних галузях, доведення їх до логічного кінця, оскільки нам вже надали статусу Кандидата в ЄС. Зараз Україна знаходиться у тяжкому становищі. Згодом потрібно буде вирішити багато питань, які виникли під час російської агресії, пов'язані з інфраструктурою, розмінування морської акваторії для подальшого розвитку.

Наближення Європейського Союзу до українських кордонів об'єктивно збільшує вплив європейської спільноти на Україну, модернізує співробітництво з новими членами Союзу. У стратегічному плані цей процес можна розглядати як позитивний - такий, що сприяє запровадженню в Україні європейських стандартів, розширює рамки співробітництва з Європейським Союзом. Спільно з ЄС потрібно лише відшукати взаємоприйнятні механізми, здатні зберегти та розвинути позитивну динаміку двосторонніх торговельно-економічних та політичних відносин.

Щодо Туреччини, то українсько-турецькі відносини останні роки розвивались з позитивною тенденцією. Багато перспективне співробітництво у оборонній сфері, яке зараз допомагає Україні. Туреччина – це перспективний партнер для України, у 2018 році вона займала 3 місце серед торговельних партнерів України в експорті товарів і послуг. Підписана у 2022 року угода «Про вільну торгівлю» мав прискорити цю динаміку ще більше.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлено до поставленої мети та визначеним завданням, в процесі підготовки та написання кваліфікаційної роботи на тему: «Стратегічній напрямки розвитку українсько-турецьких економічних відносин в сучасних умовах» були досягнені наступні результати.

Зовнішні економічні зв'язки є невід'ємною складовою системи міжнародної комунікації. У свою чергу вона включає міжнародну торгівлю, яка представляє собою систему міжнародних товарно-грошових і економічних відносин, що складається з зовнішньої торгівлі всього світу. До основним форм ЗЕД, які здійснюються в світі, як наслідок, і в Україні це імпорту та експорту товарів.

Таким чином, Україна наразі має як експортний потенціал, так і залежність від імпорту в окремих категоріях товари та послуги. Щодо експортно-імпортного бізнесу по товару ситуація склалася так, що воно того варті обсяг імпорту в Україні перевищує обсяг експорту; з послуг, то експорт перевищує імпорту. Розрахунок сальдо зовнішньої торгівлі та коефіцієнтів покриття імпорту експортом підтвердив наявність відмінностей між вартісними обсягами експорту та імпорту товарів і послуг. У контексті зовнішньої торгівлі Україна має зовнішньоторговельні зв'язки та прагнення до співпраці більш розвинені країни світу, а також країни з низьким економічним потенціалом на сьогодні.

Сьогодні існує низка перешкод і бар'єрів для виходу з кризової ситуації, яка вплинула на зовнішню торгівлю України, від відсутності достатніх капіталовкладень для виробництва експорту орієнтованих обсягів товарів і послуги відмови від української продукції на світовій арені ринку. За перспективний розвиток зовнішньої торгівлі Україні потрібні стратегічні національні перетворення зовнішньоторговельна політика. Його основний

напрямок розвитку — це застосування інструментів збільшення обсягів експорту товарів і послуг та зменшення імпоротної залежності країни, особливо товарів. У той же час, це повинно оптимізувати структуру експорту та імпорту з акцентом на скорочення обсягу останнього.

Зараз економіка України постраждала від російської агресії, зараз в Україні діє «економіка воєнного стану», якій необхідно реалізувати заходи з переорієнтуванням економіки загалом. Виокремлюють такі основні завдання: забезпечення цивільних потреб за умов обмежених ресурсів, та перерозподіл їх у військову галузь.

Після лютого, українська економіка зазнала значних втрат, майже третина підприємств припинила роботу, а ті що зараза працюють, роблять це, - переважно на внутрішній ринок. Порушення логістики(проблеми з перетином кордону, блокування морських портів, неможливість авіа повідомлень) та зруйнування виробничих потужностей призвело до зниження імпорту. Зараз економіка Україна посліdkово адаптується, після шоку.

Сьогодні ми бачимо свого старого партнера – Туреччину, як перспективу відродження української економіки. Великий потенціал містять співпраця цих країн у багатьох дво- та багатосторонніх угодах. Важливе завдання зараз є визначення і реалізація перспективних аспектів співпраці.

Між Україною та ТР існує багато спільного, зокрема вступ до ЄС та розбудову (на різних рівнях) взаємовідносин з НАТО. Україна з Туреччиною пішли абсолютно різними шляхами вступу до ЄС та опинились на абсолютно різних рівнях інтеграції. ТР кілька років мала статус кандидата на вступ у ЄС. Україна його здобула зараз. Можливість вступу Туреччини критикують по багатьом засадам, одним, найважливіший з них, це релігійний аспект. Перешкода – невизнання Туреччиною – Республіки Кіпр. Для України ж це високий рівень корупції, та те, що характерно для обох країн, - низькі економічні показники.

Зрозуміло, що вступ України до ЄС – це питання перспективи, яке залежить від багатьох факторів. Зокрема, як від ефективності внутрішніх реформ, так і від трансформаційних процесів всередині ЄС. Тому найближчим часом на Україну на шляху до євроінтеграції чекає щоденна кропітка робота з виконання Угоди про асоціацію, яка рухає країну на шляху до ЄС. Але, головне, сьогодні є підстави стверджувати, що Україна пройшла етап вибору між європейським та євразійським вектором державного розвитку.

Підсумовуючи результати дослідження інтеграційних процесів України в контексті даного дослідження, слід розуміти, що євроінтеграція для України – це шлях до вдосконалення та модернізації економіки, залучення іноземних інвестицій та нових технологій, підвищення конкурентоспроможності країни. вітчизняний виробник, вільний рух у межах інтеграційного об'єднання кваліфікованої робочої сили, товарів, послуг. Фактори виробництва, як і все інше, передбачає вихід на єдиний спільний ринок. Співпраця України з ЄС сприятиме наближенню нашої країни до високих європейських стандартів, підвищенню рівня життя та добробуту населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Законодавство України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 2.11.2022).
2. Державна статистика України URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.11.2022).
3. Національний банк України URL: <https://bank.gov.ua/ua> (дата звернення: 20.11.2022).
4. МінФін URL: <https://minfin.com.ua/currency/mb/archive/usd/30-11-2021/29-11-2022/> (дата звернення: 28.11.2022).
5. ЗЕД України: суть, мета і принципи державного регулювання. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/international-relations/19399/> (дата звернення: 3.11.2022).
6. Сайт термінології URL:<https://termin.in.ua/> (дата звернення: 15.11.2022).
7. Словник української мови URL: <http://sum.in.ua/s> (дата звернення: 15.11.2022).
8. Суть, цілі та принципи зовнішньоекономічної діяльності. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-4091.html> (дата звернення: 15.11.2022).
9. Зовнішньоторговельна політика URL: <https://buklib.net/books/22947> (дата звернення: 15.11.2022).
10. Храмов В.О. Бовтрук Ю.А. *Зовнішньоекономічна політика 2002* URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/mz2_5.pdf (дата звернення: 17.11.2022).
11. Репко М. Три тренди економіки воєнного стану 10.05.2022 URL: <https://ces.org.ua>-(дата звернення: 30.11.2022).
12. Економіка воєнного часу URL: <https://vue.gov.ua> (дата звернення: 17.11.2022).

13. Економіка звикає до військового часу. Заступник голови НБУ Сергій Ніколайчук за падіння ВВП буду допомагати українському "плану Маршалла" URL:<https://forbes.ua/inside/ekonomika-zvikaє-do-voennogo-chasu-zastupnik-golovi-nbu-sergiy-nikolaychuk-pro-padinnya-vvp-dopomogu-partneriv-ta-ukrainskiy-plan-marshalla-18032022-4800> (дата звернення: 18.11.2022).
14. Семенюк І.Ю. Оцінка фактора впливу на розвиток зовнішньоекономічна діяльність підприємства. *współpraca europejska* nr 4(23) 2017 / *european cooperation* Vol. 4(23) 2017 URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/91808.pdf> (дата звернення: 19.11.2022).
15. Шершньова З. Є. Стратегічне управління, 2004. 699 с. (дата звернення: 25.11.2022).
16. Аналіз стану Української економіки Ukrainian Institute for the future 11.08.2022 URL: <https://uifuture.org/publications/analiz-stanu-ukrayinskoji-ekonomiki/> (дата звернення: 25.11.2022).
17. Тартачний О. Стан Економіки. *Case Україна* 23.09.2022 URL: <https://speka.media/piv-roku-viini-v-yakomu-stani-ekonomika-golovne-z-diskusiyi-case-ukrayina-ribm19> (дата звернення: 25.11.2022).
18. Матвейчук Я. Пріоритетні завдання зовнішньої політики України в геополітичного розвитку. *Політика і час* 2002 № 3 С. 28 (дата звернення: 25.11.2022).
19. Договори між Україною на Турецькою Республікою *Генеральне консульство України в Стамбулі.* URL: <https://istanbul.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/2780-acts> (дата звернення: 25.11.2022).
20. Ерман Г. Традиції османської дипломатії. Чому Туреччина для України партнер, але, не союзник BBC 27.08.2022 URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features->. (дата звернення: 25.11.2022).

21. Галан В.О., Маринів І.І. Вплив принципу недискримінації на набуття членства в ЄС: довгий шлях Туреччини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №3. С. 354-360. URL: http://lsej.org.ua/3_2021/92.pdf (дата звернення: 2.11.2022).

22. Єрмакова Г.С. Релігійний фактор і питання інтеграції Туреччини в ЄС: організаційно-правовий і теоретико-методологічний аспекти. *Держава та регіони*. 2018, №3. С. 11-15. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2018/4.pdf (дата звернення: 2.11.2022).

23. Чубрикова О. Євроінтеграційна мета в концепції сучасної зовнішньої політики Туреччини: переосмислення руху до Європейського Союзу в 50-ту річницю підписання Угоди про асоціацію. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2013. Вип. 20. С. 44–51. URL: <https://cutt.ly/wM0sWCz> (дата звернення: 2.11.2022).

24. Куріло О. Інтеграція Туреччини до Європейського Союзу: організаційно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2019, №12. С.357-360. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/12/67.pdf> (дата звернення: 2.11.2022).

25. Відносини між ЄС та Україною: інформаційна довідка. *Офіційний сайт Європейського Союзу*. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/29685/node/29685_uk (дата звернення: 2.11.2022).

26. Логвиненко Б., Половинка В. Чому Україні треба ЄС, а ЄС зараз треба Україна. *Сайт організації Ukraïner* 17.03.2022. URL : <https://ukraïner.net/ukraina-eu/> (дата звернення: 2.11.2022).

27. Державна підтримка українського експорту URL: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/torg_econ_vidn/tur/6417.html (дата звернення: 27.11.2022).

28. Зосименко Т. Найперспективнішим напрямом двосторонньої співпраці з точки зору задіяння виробничого потенціалу та модернізації

української промисловості є військово-технічне співробітництво. *Українська призма*. 23.01.2021 URL: <http://prismua.org/ukraine-turkey/> (дата звернення: 27.11.2022).

29. Військові України отримали МТ-ЛБ з бойовим модулем “SERDAR” URL: <https://mil.in.ua/uk/news/vijskovi-ukrayiny-otrymaly-mt-lb-z-bojovym-modulem-serdar/> (дата звернення: 27.11.2022).

30. Бойко І. «Вже придбали землю»: посол у Туреччині про будівництво заводу Bayraktar в Україні. *УНІАН*, 8 серпня 2022 р. URL: <https://www.unian.ua/politics/zavod-bayraktar-v-ukrajini-na-yakiy-stadiji-budivnictvonovini-ukrajina-11933484.html> (дата звернення: 27.11.2022).

31. Собакевич О., Михайлеченко К., Ємельянова О. Щодо пріоритетних заходів подолання кризового стану у транспортно-дорожньому комплексі України: аналіт. записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1510/> (дата звернення: 28.11.2022).

32. Скорочення ВВП та безпрецедентний дефіцит бюджету. *Своє діло* 22.10.2022 URL: <tps://www.slovoidilo.ua/2022/10/20/novyna/ekonomika/skorochnnyya-vvp-ta-bezprecedentnyj-deficyt-byudzhetu-mvf-oczynyly-naslidky-vijny-ekonomiky-ukrayiny> (дата звернення: 28.11.2022).

33. Флоренцев Р., Дугієнко Н. Україна та Туреччина на шляху до ЄС: основні проблеми євроінтеграційного процесу *Економіка та суспільство* у випуску 45/2022 за листопад.

34. Aust A. Handbook of International Law. *Cambridge University Press*. 2010. P. 68. (дата звернення: 27.10.2022).

35. The Importance of Bilateral Investment Treaties (BITs) When Investing in Emerging Markets March 22, 2014 URL: https://www.americanbar.org/groups/business_law/publications/blt/2014/03/01_springer. (дата звернення: 27.10.2022).

36. Turkey's defense industry eyes export expansion as government navigates geopolitical stage. URL: <https://www.defensenews.com/top-100/2022/08/08/turkeys-defense-industry-eyes-export-expansion-asgovernment-navigates-geopolitical-stage/> (дата звернення: 21.11.2022).

37. Turkey now Ukraine's top foreign investor, with already booming free trade set to grow further. URL: <https://www.intellinews.com/turkey-now-ukraine-s-top-foreign-investor-with-already-booming-free-trade-setto-grow-further-225399/> (дата звернення: 21.10.2022).

38. Researching Treaties and International Agreements URL: <https://guides.loc.gov/researching-treaties-and-international-agreements>

39. Stavins Robert, Zou International cooperation. Agreement & instruments URL: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_chapter13.pdf (дата звернення: 30.11.2022).

40. Ukraine's War Has Already Changed the World's Economy *Foreign Policy* <https://foreignpolicy.com/2022/04/05/ukraine-russia-war-world-economy/> (дата звернення: 30.11.2022).

41. Florentsev R. Korinnyi Small and medium enterprises` development prospects in Ukraine *International economic process of the EU THC reshoring* 24-25 червня 2021 року

42. Ayush Jha Foreign Trade Policy: Contributing Towards National Development *Getlegal India* URL: <https://getlegalindia.com/foreign-trade-policy/> (дата звернення: 30.11.2022).

43. Relations between Türkiye and Ukraine URL: <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-ukraine.en.mfa> (дата звернення: 30.11.2022).

44. Iliya Kusa From Ally to Mediator: How Russia's Invasion Has Changed Ukraine-Turkey Relations *Policy* 07.10.2022 URL: <https://carnegieendowment.org/politika/88097> (дата звернення: 30.11.2022).

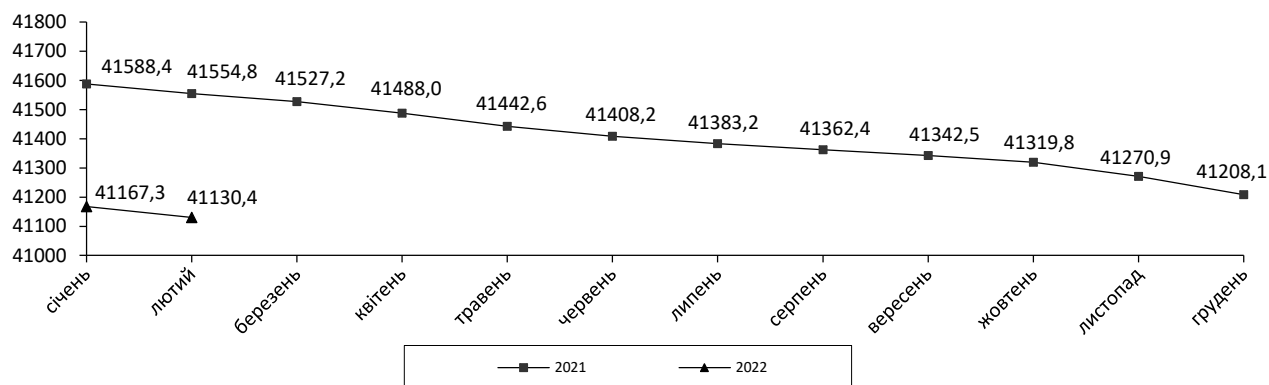
45. Strategic partnership between Ukraine and Turkey is backed by real actions and victories - Volodymyr Zelenskyu *President of Ukraine official website* URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/strategichne-partnerstvo-ukrayini-j-turechchini-pidkriplene-67925> (дата звернення: 30.11.2022).

46. Galip Dalay Ukraine's wider impact on Turkey's international future Chatham house URL: <https://www.chathamhouse.org/2022/03/ukraines-wider-impact-turkeys-international-future> (дата звернення: 30.11.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А

Чисельність наявного населення (за оцінкою)

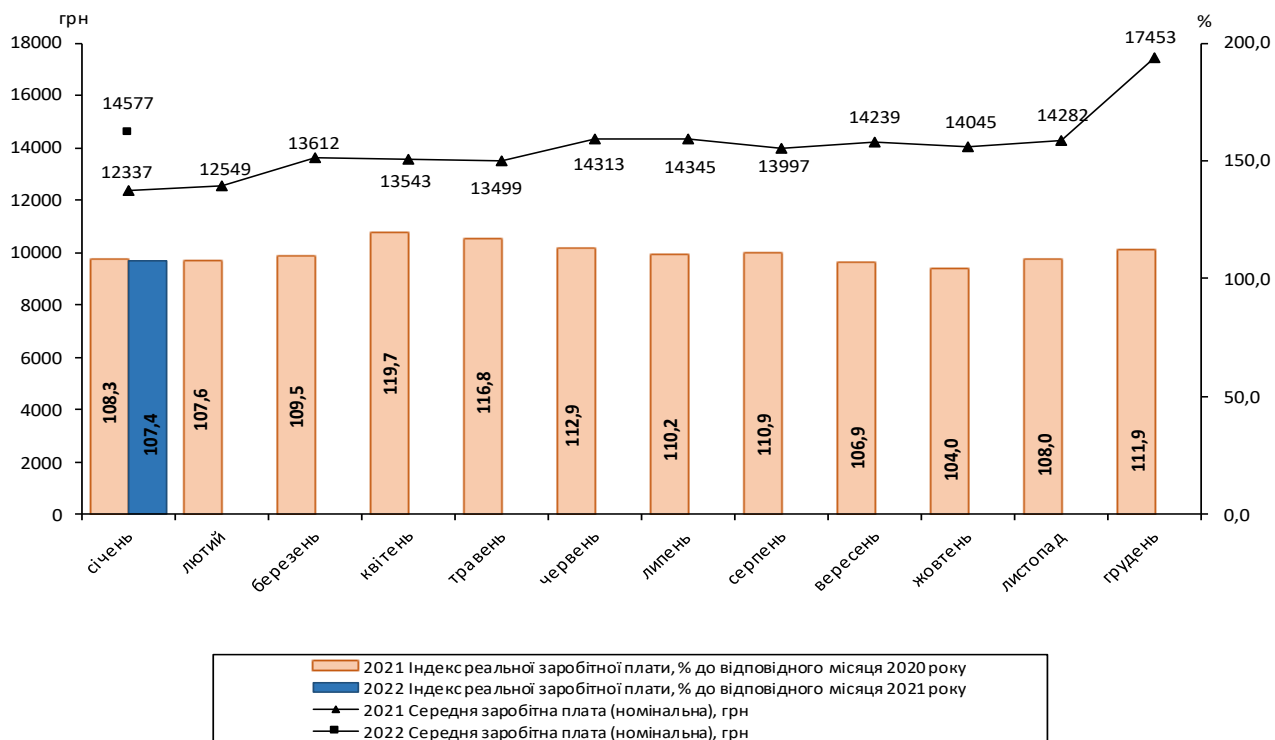

Основні демографічні показники (осіб)

	Січень 2022	Довідково: січень 2021
Чисельність наявного населення (за оцінкою) на 1 лютого	41130432	41554836
Середня чисельність наявного населення у січні	41148884	41571595
Чисельність постійного населення (за оцінкою) на 1 лютого	40960795	41385199
Середня чисельність постійного населення у січні	40979247	41401958
Загальний приріст, скорочення (-) чисельності населення	-36904	-33518
Природний приріст, скорочення (-) населення	-39186	-35790
Кількість живонароджених	18062	21931
Кількість померлих	57248	57721
із них дітей у віці до 1 року	149	159
Міграційний приріст, скорочення (-) населення	2282	2272
Кількість прибулих	30955	25966
Кількість вибулих	28673	23694

Додаток Б

Динаміка середньої заробітної плати у 2021–2022 роках

Додаток В

Зовнішня торгівля України товарами у січні–листопаді 2021 року

Географічна структура зовнішньої торгівлі послугами у 2021 році

	Експорт			Імпорт			Сальдо
	млн.дол. США	у % до 2020р.	у % до загального обсягу	млн.дол. США	у % до 2020р.	у % до загального обсягу	
Усього	13156,5	114,2	100,0	7593,4	132,9	100,0	5563,1
у тому числі							
Австрія	251,6	141,4	1,9	114,6	101,9	1,5	137,0
Бельгія	138,7	126,8	1,1	181,2	118,3	2,4	-42,5
Білорусь	111,0	96,7	0,8	106,5	106,0	1,4	4,5
Болгарія	65,2	135,3	0,5	69,3	256,3	0,9	-4,1
Британські Віргінські Острови	99,4	63,5	0,8	4,6	65,0	0,1	94,8
Гонконг, Особливий адміністративний район Китаю	83,1	130,4	0,6	11,1	250,8	0,2	72,0
Грузія	58,7	166,2	0,5	50,9	149,8	0,7	7,9
Данія	229,2	117,8	1,7	82,0	102,6	1,1	147,2
Естонія	142,4	70,2	1,1	62,1	134,1	0,8	80,4
Єгипет	183,0	530,1	1,4	169,9	233,3	2,2	13,1
Ізраїль	371,3	172,6	2,8	40,2	118,7	0,5	331,0
Індія	157,3	162,6	1,2	8,5	92,5	0,1	148,8
Ірландія	119,2	99,8	0,9	374,7	142,8	4,9	-255,5
Іспанія	74,8	152,7	0,6	46,2	128,1	0,6	28,6
Італія	125,8	142,4	1,0	43,2	105,7	0,6	82,6
Канада	110,5	104,2	0,8	21,8	39,1	0,3	88,7
Китай	88,6	71,3	0,7	298,7	151,5	3,9	-210,1
Кіпр	396,0	96,9	3,0	342,2	143,4	4,5	53,8
Латвія	50,2	112,8	0,4	68,0	158,7	0,9	-17,8
Литва	71,5	125,9	0,5	69,8	179,9	0,9	1,7
Люксембург	31,2	112,9	0,2	110,8	165,3	1,5	-79,6
Мальта	254,1	174,9	1,9	236,4	203,3	3,1	17,6
Нідерланди	324,7	133,5	2,5	139,8	124,3	1,8	184,9
Німеччина	717,3	113,8	5,5	458,9	109,2	6,0	258,4
Об'єднані Арабські Емірати	406,9	122,7	3,1	124,5	160,2	1,6	282,4
Польща	462,7	104,9	3,5	273,2	135,9	3,6	189,4
Республіка Молдова	70,1	121,1	0,5	36,7	129,7	0,5	33,3
Російська Федерація	1935,2	73,4	14,7	176,3	100,2	2,3	1758,9
Румунія	124,5	111,3	1,0	25,0	115,4	0,3	99,4
Сингапур	65,6	130,9	0,5	30,1	196,2	0,4	35,5
Словаччина	46,2	88,2	0,4	36,9	153,1	0,5	9,4

Продовження табл.

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	802,4	126,2	6,1	594,5	114,4	7,8	207,8
США	1901,3	134,0	14,5	781,2	113,6	10,3	1120,1
Туреччина	374,3	256,5	2,9	935,7	212,0	12,3	-561,3
Угорщина	254,3	126,6	1,9	41,2	70,7	0,5	213,1
Франція	250,1	136,7	1,9	178,2	136,5	2,4	71,8
Чехія	122,3	115,5	0,9	67,4	124,7	0,9	54,9
Швейцарія	1160,6	149,1	8,8	276,2	127,2	3,6	884,4
Швеція	114,7	108,0	0,9	89,8	156,9	1,2	24,9
Довідково:							
Країни ЄС	4494,2	117,5	34,2	3232,8	134,3	42,6	1261,4

Додаток 2

Структура зовнішньої торгівлі послугами у 2021 році

Найменування послуги згідно із КЗЕП	Код послуги згідно із КЗЕП	Експорт			Імпорт		
		млн. до л. США	у % до 2020р.	у % до загального обсягу, розділу	млн. до л. США	у % до 2020р.	у % до загального обсягу, розділу
Усього		13156,5	114,2	100,0	7593,4	132,9	100,0
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	01.	1528,0	113,0	11,6	10,2	337,1	0,1
Послуги для переробки товарів з метою реалізації у внутрішній економіці	01.01	6,5	83,9	0,4	0,7	961,1	6,9
Послуги для переробки товарів з метою реалізації за кордоном	01.02	1521,5	113,1	99,6	9,5	321,6	93,1
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	02.	298,8	126,3	2,3	75,0	122,1	1,0
Транспортні послуги	03.	5314,7	106,5	40,4	1733,7	163,4	22,8
Послуги морського транспорту	03.01	624,8	103,1	11,8	581,9	187,8	33,6
Послуги річкового транспорту	03.02	36,1	140,2	0,7	к	к	к
Послуги повітряного транспорту	03.03	1728,3	215,4	32,5	539,2	168,6	31,1

Продовження табл.

Послуги залізничного транспорту	03.05	442,6	109,2	8,3	280,7	142,2	16,2
Послуги автомобільного транспорту	03.06	400,8	117,9	7,5	228,4	129,4	13,2
Послуги трубопровідного транспорту	03.07	1675,1	68,6	31,5	к	к	к
Інші допоміжні та додаткові транспортні послуги	03.09	338,1	105,6	6,4	45,9	166,2	2,7
Послуги поштової та кур'єрської служби	03.10	68,9	149,0	1,3	56,4	199,8	3,3
Послуги, пов'язані з подорожами	04.	337,4	128,1	2,6	1578,0	224,5	20,8
Послуги з будівництва	05.	53,6	71,1	0,4	52,6	132,9	0,7
Будівництво за кордоном	05.01	44,2	76,0	82,5	33,3	124,0	63,2
Будівництво у внутрішню економіку	05.02	9,4	54,7	17,5	19,4	151,6	36,8
Послуги зі страхування	06.	121,2	208,2	0,9	129,7	102,2	1,7
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	07.	91,9	88,7	0,7	509,8	108,1	6,7
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	08.	60,5	63,7	0,5	607,4	112,4	8,0
Послуги франшизи та використання торгової марки	08.01	8,9	115,5	14,8	229,2	127,8	37,7
Послуги, пов'язані з ліцензійною діяльністю	08.02	39,7	89,8	65,6	279,8	102,5	46,1
Послуги, пов'язані з патентною діяльністю	08.03	3,8	10,3	6,3	0,7	135,9	0,1
Інші роялті	08.04	8,0	139,8	13,3	97,7	111,9	16,1
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	09.	3856,6	126,4	29,3	661,9	117,8	8,7
Телекомунікаційні послуги	09.01	101,6	108,7	2,6	102,7	119,5	15,5
Комп'ютерні послуги	09.02	3044,7	129,8	79,0	385,2	116,4	58,2
Інформаційні послуги	09.03	710,2	115,9	18,4	174,0	119,9	26,3
Ділові послуги	10.	1437,3	114,4	10,9	1115,9	112,3	14,7
Послуги дослідження та розробки	10.01	152,3	121,5	10,6	35,7	122,6	3,2
Професійні та консалтингові послуги	10.02	719,6	117,0	50,1	633,7	114,0	56,8
Наукові та технічні послуги	10.03	314,3	116,8	21,9	127,1	107,7	11,4
Послуги з обробки та усунення забруднення навколишнього середовища	10.04	0,6	118,4	0,0	0,2	0,6	0,0

Продовження табл.

Послуги сільського господарства та послуги видобутку	10.05	3,8	50,2	0,3	5,7	25,7	0,5
Послуги операційного лізингу	10.06	46,6	102,2	3,2	223,3	141,4	20,0
Послуги, пов'язані з торгівлею, та посередницькі послуги	10.07	49,2	64,7	3,4	23,9	97,2	2,1
Інші ділові послуги	10.08	151,0	128,6	10,5	66,4	116,0	6,0
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	11.	47,1	146,6	0,4	21,1	168,4	0,3
Аудіовізуальні та пов'язані з ними послуги	11.01	17,7	128,6	37,6	15,2	248,6	71,8
Культурні та рекреаційні послуги	11.02	1,7	101,8	3,7	2,7	69,4	12,7
Інші особисті послуги	11.03	27,7	166,0	58,8	3,3	127,4	15,5
Державні та урядові послуги	12.	9,3	125,1	0,1	1098,1	96,5	14,5

Додаток Г

Витяг із Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII

Стаття 42. Академічна доброчесність

1. Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

2. Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

3. Порухенням академічної доброчесності вважається:

- академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

- самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;
- хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;
- необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

Додаток Д

Декларація академічної доброчесності здобувача вищої освіти ЗНУ

Я, Флоренцев Роман Сергійович, студент 2 курсу магістратури, форми навчання денна, факультету економічного, спеціальності 051 «Економіка», адреса електронної пошти rflo20008@gmail.com.

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Аналіз міжнародних бізнес-стратегій в умовах цифрової економіки» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям *академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї системи.*

Дата _____ Підпис _____

ПІБ (студент)

Дата _____ Підпис _____

ПІБ (науковий керівник)